

1. Põllumajandus

1.1. Põllumajanduse struktuur ja osatähtsus riigi majanduses

Põllumajandus on läbi aegade olnud Eesti elanikkonnale oluliseks tegevusvaldkonnaks ja sissetulekuallikaks. Üleminek turumajandusele, endiste ühismajandite varade tagastamine õigusjärgsetele omanikele ja erastamine ning Ida-Euroopa turgude kokkuvarisemine on muutunud põllumajanduse osatähtsust maaelu ja riigi arengus.

Oluline tähendus põllumajanduse ja maaelu arengus on 1989. aastal vastu võetud taluseadusel, 1991. aastal vastu võetud omandireformi aluste ja maareformi seadusel ning 1992. aastal vastu võetud põllumajandusreformi seadusel.

Tabel 1. Põllumajanduse osatähtsus SKP-s, tööhõives ja põllumajandussaaduste ekspordis 1992-2000

	1992	1993	1996	1997	1998	1999	2000
põllumajanduse ja jahinduse osa SKPs (mln krooni)	1665,9*	2123,1*	2722,6	2779,5	2810,0	2463,2	1965,2**
osatähtsus SKP-s (%)	11,7	9,3	5,2	4,3	3,8	3,3	3,2**
hõivatud põllumajanduses ja jahinduses (tuh)	114,6	91,9	52,1	44,8	43,5	38,2	32,4***
tööhõive (%)	15,0	13,0	8,1	6,9	6,9	6,2	5,0
põllumajandussaaduste ekspord (mln krooni)	973,5	2498,6	3227,6	3391,3	3476,9	2589,9	3093,6
põllumajandussaaduste ekspordi osatähtsus (%)	17,5	23,5	15,2	11,5	9,9	7,5	5,8

* koos metsamajandusega

** 2000. aasta 9 kuud Allikas: ESA

*** "Eesti Statistika" nr 7 (103) 2000, <http://www.stat.vil.ee/l-market>

Nagu ülaltoodud tabelist selgub, on põllumajanduse osatähtsus langenud võrreldes 1992. aastaga SKP-s 3,6 korda ja tööhõives 2,5 korda.

Maarahvastiku osatähtsus on alates 1992. aastast tõusnud (1992. a 28,9%, 2000. a 30,9%). Samas on langenud põllumajanduse osatähtsus maarahvastiku tööhõives. 1992. aastal oli hõivatud põllumajanduses maapiirkondade töövõimelisest elanikkonnast 51%, 2000. aastal 18%.

Põllumajandusministeeriumi hinnangul moodustas 2000. aastal põllumajanduse kogutoodang 6,38 mld krooni (vt Tabel 2). Võrreldes eelmise aastaga suurenes kogutoodang küll 24%, kuid 1998. aasta tase ületati vaid 2% võrra. Põllumajanduslikus tootmises hõivatute sissetulek moodustas hinnanguliselt 2,34 mld krooni ja suurenes võrreldes eelmise aastaga ligi 1/3 võrra. Vaatamata suhteliselt suurele kasvule, oli 2000. aastal sissetulekute tase võrreldes 1998. aastaga 8% madalam.

Tabel 2. Põllumajanduse majanduslikud tulemused (mln kr)

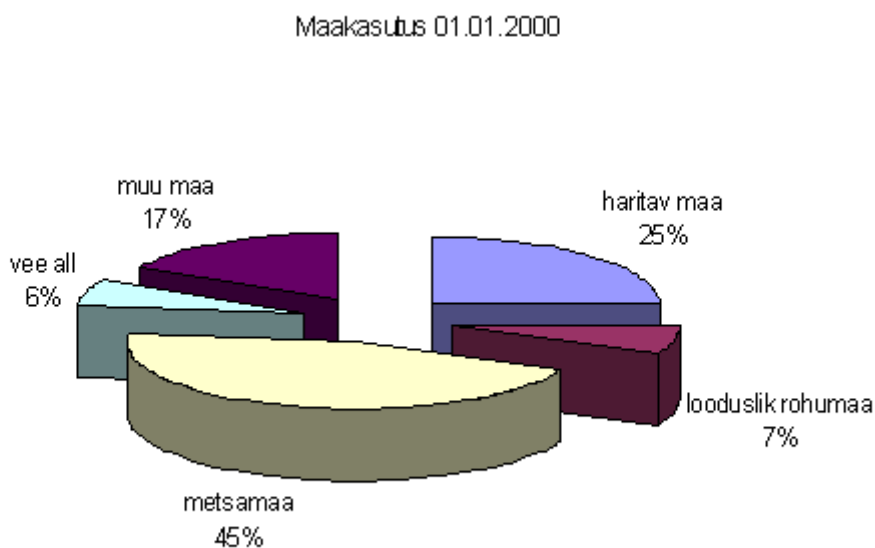
--	--	--	--	--

	1998	1999	2000
Taimikasvatustoodang	1903	1648	2136
Loomakasvatustoodang	3571	2701	3455
Toodang põllumajandusettevõtetest	6261	5139	6381
Vahetarbimine kokku	3574	2968	3524
Brutolisandväärtus tootmishinnas	2687	2171	2857
Kulum	732	804	788
Netolisandväärtus tootmishinnas	1955	1367	2069
Muud maksud	30	30	30
Muud toetused	602	424	299
Põllumajanduse sissetulek	2	1761	2338

Allikas: 1998. ja 1999. a ESA. 2000. kohta Põllumajandusministeeriumi hinnang EUROSTAT metoodika alusel, mille kohaselt ei arvestata kogutoodangu hulka ja ettevõttes kasutatud või ettevõtete vahel müüdud seemet ja söötasid, esialgsete andmete alusel.

Eestis oli 2000. aastal 1 433 100 ha põllumajandusmaad, 2 015 500 ha metsamaad ja vee all oli 283 300 ha. Põllumajandusmaast oli põllumaad 1 119 780 ha ja looduslikku rohumaad 298 700 ha.

Joonis 1.

Tabel 3. Põllumajandusettevõtete arv seisuga 1. jaanuar 2000 (võrdluseks aastad 1994-1999)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
ühistud ja riigiettevõtted	1 013	983	873	854	803	734	680
põllumajanduslikud abiettevõtted	95	87	52	44	31	33	25
talud*	10 153	13 513	19 767	22 722	34 671	41 446	51 081
talude keskmine suurus	24,8	23,1	20,8	22,0	21,7	21,2	20,8

Talu* mõiste kohta puudub ühtne käsitlus. Käesolevas analüüsis on esitatud kahe erineva meetodika alusel registreeritud majapidamised.

- ESA järgi on talu maal või linnas elava pere majapidamine, kelle maakasutus on registreeritud maakatastris ja omandis on vähemalt üks hektar põllumajandus- või metsamaad.

- Euroopa Liidus liigitatakse talusid suurusrühmadesse kogutulu alusel. Põllumajanduse Registre ja Informatsiooni Ameti andmetel oli Eestis 11 700 talu (1998. a andmed). Sealhulgas oli kõige väiksemas suurusrühmas 5600 talu, mis tagavad tööhõive keskmiselt 0,6 aastakeskmisele töötajale. Talu keskmine suurus (PRIA andmete alusel) oli 25,3 ha põllumaad ja põllumajandusettevõtte keskmine suurus oli 542,3 ha.

Varade tagastamise ja erastamise protsessis kaotasid suurtootmiseks tehtud investeeringud olulise osa oma väärtusest. Põllumajandusliku tehnoloogia kvalifikatsiooni kaasajastamine ja põllumajandustootmise Euroopa Liidu nõuetele kohandamine nõuab suuri investeeringuid, mille maht sõltub otseselt põllumajandusliku tootmise tulukusest.

Maareform

Maakatastri andmetel oli katastris registreeritud 31. 12. 2000 seisuga kokku 319 229 maatükki ja 2,58 mln ha maad.

Tabel 4.

	2000 maatükke	2000 pindala ha	1993-2000 maatükke	1993-2000 pindala ha
kokku	58622	279166,6	319229	2583771,8
tagastatud	19942	125939,0	128616	1034544,6
erastatud ostueesõigusega	31650	86217,2	169184	396273,3
erastatud enampakkumistel	1162	16367,7	5089	77214,8
erastatud vaba põllumajandusmaad	611	9367,5	611	9367,5
erastatud vaba metsamaad	692	5473,4	692	5473,4
vormistatud munitsipaalmaaks	640	1988,3	2565	8508,7
vormistatud riigimaaks	3925	33813,5	12472	1052362,5

2000. aastal leidsid aset põhilised tendentsid:

- riigimaade registreerimine on võrreldes eelnenud aastatega oluliselt vähenenud põhjusel, et põhiosa riigile jäetavast maast on juba registreeritud. Seni vormistamata maade registreerimise kiirus sõltub otseselt eelarvelistest vahenditest, mis 2000. aastal olid tagasihoidlikud;

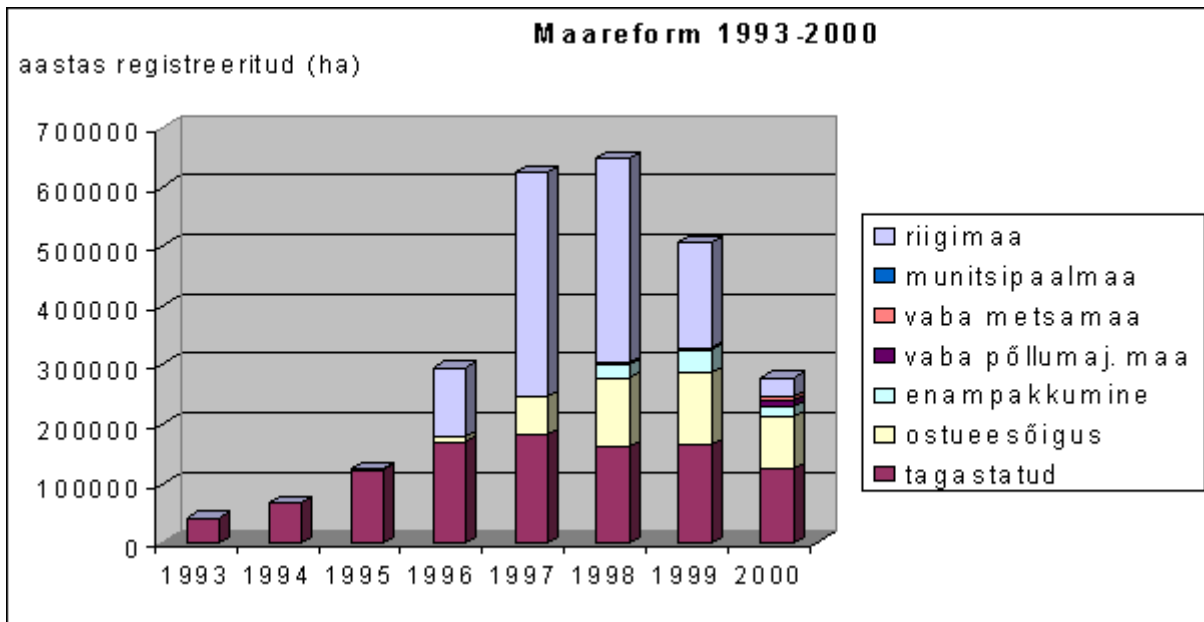
- käivitus vabade põllu- ja metsamaade erastamine. Kehtivas skeemis on puudulikult lahendatud valla ülesanded otsustusprotsessis (skeem ei takista kinnisvaraspekulantide osalemist läbi variisikute). Puudub majanduslik põhjendus metsamaade tükeldamise nõudele. Vabadest maadest on vormistatud 5% planeeritud mahust;

- enampakkumistega reformiskeem ei leia enam maatulundusmaade

erastamisel praktilist rakendust, kuna kasutatakse vabade maade erastamise skeemi;

- maade tagastamine on põhiliselt vormistatud. Lahendamata on konfliktsemad tagastamisnõuded;
- seoses EVP kursi tõusuga kasutatakse erastamisel aktiivsemalt pikaajalise järelmaksu võimalusi.

Joonis 2.

1.2. Taimekasvatusektor

1.2.1. Põllumajandusmaa kasutamine

Peamise põllumajandustootmisvahendi, põllumajandusmaa, kasutamine, mis

1990-ndate aastate alguses vähenes, stabiliseerus sajandivahetuseks. Alates 1997. aastast on nii põllumajandusmaa üldsuurus kui põllumajandusmaa kasutamine jäänud samale tasemele (vt Tabel 5).

Tabel 5. Maafond (tuh ha)

aasta	territoorium	põllumajandusmaa			
		kokku	põllumaa	viljapuu- ja marjaaiad	looduslik rohumaa
1990	4 523	1 458	1 132	14,9	312
1995	4 523	1 450	1 128	14,8	307
2000	4 523	1 433	1 120	14,6	299

Allikas: ESA

Aastal 2000 moodustas kõigi põllukultuuride külvipind ligi 813 tuhat ha, millest rohumaa all oli ca 420 tuhat ha ehk 52% kogu külvipinnast.

Kasutamata maid oli 270 tuh ha. Sellest on vaid pool võimalik kasutusele võtta loomade karjamaana, kuna kasutamisest välja jäänud alad on 3-4 aasta jooksul kas võsastunud või muutunud märgaladeks, kuna puudus hooldatud kuivendussüsteem.

Võrreldes 1990. aastaga on toimunud suhteliselt suured muutused **kultuuride kasvupindades** (kogu kasvupind vähenes 27%). Teravilja ja söödakultuuride osatähtsus on vähenenud ning suurenenud on õlikultuuride, kaunviljade ning kasutamata maa ja kesa osatähtsus. (vt Tabel 6). Põllukultuuride kasvupindade vähenemise peamiseks põhjuseks on maa- ja põllumajandusreformi protsessi venimine, põllumajandusettevõtete ja talude madalatest sissetulekutest tulenevad majandusraskused, käibevahendite nappus, vähene põllumajandustehnika soetamine ja pikaajalise madala intressimääraga krediidi saamise raskused.

Tabel 6. Põllukultuuride kasvupinnad (ha)

	teravili	sh kaunvili	õlikultuurid	köögivil	kartul	sööda- kultuurid
1990	397 000	100	2 600	5 200	45 500	665 300
1991	418 113	100	2 328	5 928	52 200	635 200
1992	423 104	400	3 808	5 325	46 300	627 000
1993	375 100	400	1 592	4 803	42 600	632 200
1994	319 505	700	2840	4 549	39 900	566 900
1995	304 342	3 700	6 185	4 734	36 900	493 900
1996	288 780	5 800	8 739	4 327	35 300	515 500
1997	326 641	8 700	8 223	4 022	35 236	480 800
1998	354 057	6 367	17 584	4 298	32 552	446 033
1999	321 029	2 922	24 262	3 970	31 124	435 191
2000 esialgne	323 756	5 910	29 188	3 969	30 822	419 329

Allikas: ESA

Kasutamata maade korrastamisel ning uuesti kasutamisele võtmisel tulevikus on võimalik kultuuride kasvupindasid suurendada. Õigeid külvikordasid rakendades on rapsitootmine mõeldav antud pinnal igal 5. või 6. aastal. Seega rapsi pinda saab laieneda maksimaalselt 50-60 tuhat ha, tera-, kaunvilja ja rapsi külvipind kokku saab tõusta optimaalse pinnani, mis oleks 380-390 tuhat ha.

1.2.2. Teraviljakasvatuse

Teraviljakasvatuse on viimase kümne aasta jooksul vähenenud umbes 20% (vt Tabel 7). Peamiseks põhjuseks on siseturu hindade allasurumine impordiga, millele on makstud teiste riikide poolt otseseid või varjatud eksporditoetusi. Teraviljatoodang on vähenenud 1/3 võrra. Toodangu vähenemise teiseks oluliseks põhjuseks on väetiste ja taimekaitsevahendite vähenemine ning 1998. ja 1999. aasta halvad ilmastikutingimused. Enim on vähenenud rukki külvipind (60%) ning kasvas tatra osatähtsus - tatart kasvatati 433 ha. Tatart, kui head meetaime, eelistavad mesilastepidajad, tatratangu kasutatakse dieettoitude valmistamisel jms. Eesti kliimasse sobivate tatra sortide väljaselgitamise korral võib tulevikus tatra külvipind veelgi suurendada.

Tabel 7. Teraviljade kasvupinnad (ha)

	rukis	taliniisu	suviniisu	oder	kaer	tatar	segavili
1990	65 900	21 200	4 800	263 700	33 400	0	8 000
1991	58 500	17 200	7 000	284 800	42 300	13	8 300
1992	59 200	26 800	16 700	268 200	41 700	4	10 500
1993	61 900	32 700	17 600	218 100	35 700	0	9 100
1994	21 700	15 400	18 800	217 900	36 100	5	9 600
1995	32 000	13 400	25 200	186 500	38 500	42	8 700
1996	31 600	17 200	28 700	148 000	49 000	80	14 200
1997	34 300	17 800	33 100	165 700	54 400	41	21 300
1998	38 800	19 400	47 400	166 800	61 000	57	20 600
1999	24 258	13 052	53 062	153 955	60 976	63	15 663
2000 esialgne	26 737	19 550	48 172	158 642	55 523	433	14 699

Allikas: ESA

Eesti olulisemaks toiduteraviljaks on talirukis. Taliteravilja on külvatud järgmise aasta saagiks 40 700 ha, sellest rukist 13 200 ha. Rukki siseturuvajadus on ca 60 000 t, selle rahuldamiseks peaks külvipind olema umbes 19 400 ha. 2000. külvati rukist võrreldes siseturu nõudlusega seega 6200 ha võrra vähem.

Teravilja siseturuvajadus on eksperthinnanguil 700 000 t, millest toiduteravilja vajadus 1,4 mln elaniku toitmiseks eksperthinnanguil on 152 000 t, sealhulgas rukist 60 000 t ja toidunisu 92 000 t. Lisaks pagarijahule on vaja teravilja kruupideks ja helvesteks ca 28 000 t. Söödavilja vajadus on olemasolevat loomade arvu arvestades aga 450 000 t.

Seemnevilja vajadus 330 000 ha külvipinna tarbeks on 70 000 t, millest sertifitseeritud seemnete osakaalu prognoositakse lähiaastatel üle 25%.

Alates 1999. aastast on taas suurenenud põllukultuuride seemnekasvatus. 2000. aastal suurenes põllu- ja köögiviljakultuuride seemnete tootmis- ja pakendamisluba omavate ettevõtete arv. Väljastati 48 seemne ja taimse paljundusmaterjali seaduse kohast tegevusluba põllu- ja 10 köögiviljakultuuride seemne tootmiseks ja pakendamiseks.

Tunnustati 6863 ha ja prakeeriti 973 ha seemnepõlde. Toodeti 99 sordi seemet 32 liigist.

Täiustati seemnete sertifitseerimise andmebaasi ning alustati sertifitseerimisel aluseks oleva SERTI arvutiprogrammi uuendamist. Tööd on plaanis lõpule viia 2001. aastal. Töö eesmärk on luua ühtne infosüsteem ning siduda omavahel seemnete sertifitseerimise andmebaas, tegevuslubade andmekogu, seemnete impordilubade, järelekontrolli, seemneproovide laboratoorse analüüside ja sordiregister.

Suurimaks saavutuseks 2000. aastal oli Eesti liitumine Rahvusvahelise Uute Taimesortide Kaitse Liiduga (UPOV-iga). 24. septembrist 2000 on Eesti Rahvusvahelise Uute Taimesortide Kaitse Liidu 46. liikmesriik. Oluline edasimineku toimus sordikaitse- ja sordilehealase teabe levitamisel ning paremini mõistetakse sordikaitse vajalikkust.

Taimetoodangu Inspektsiooni üheks põhitöök on sordikaitse seadusest

tuleneva kaitsealuste sortide riikliku registri pidamine. 2000. aastal anti välja 9 kaitsealuse sordi tunnistust Jõgeva Sordiaretuse Instituudi sortidele. Kokku on käesoleva seisuga Eestis kaitse all 36 sorti. Sordilehte võeti 2000. aastal 108 uut sorti. Oodatud sordikaitsetaotluste arvu suurenemist ei toimunud, kuna selgus, et välissortide omanikud ei pea sordikaitse taotlemist nii väikese turuosa juures majanduslikult otstarbekaks. Samuti puudub Eesti esindajatel huvi litsentsitasudelt teenida.

Riiklikus sordivõrdluses oli 2000. aastal kokku 328 sorti. Põldkatsed viidi läbi 5 kohas - Viljandi Sordikaitsekeskuses, Saku katsepunktis, Võru katsepunktis, Tori talukatsepunktis ning Kaasiku talukatsepunktis.

Riiklikke sordivõrdluskatseid on seni läbi viidud 1997. aastal kinnitatud meetodikate alusel. Kinnitati 3 uuendatud katsemetoodikat: maisile, heintaimedele (söödakultuuridena ja murudeks). Päevakorras on rapsi katsemetoodika täiendamine, kus järjest rohkem on kasutusel nn GMO-sortide kasutamine ametlikult lubatud. Eesti jaoks tähendab see eelkõige vajadust olla valmis katsete läbiviimiseks uute meetodikate kohaselt, arvestades teatud turvameetmeid.

Teraviljakasvatuse tasuvus

Tabel 8. Teraviljatootmise keskmised näitajad testettevõtetes kasutatava maa järgi, 1999. a

kasutatav maa ettevõttes, ha	Keskmiselt ettevõttes									
	ettevõtete arv	kasutatav maa, ha	teravili, ha	tööjõu-ühikute arv	maad tööjõu-ühiku kohta, ha	teravilja tööjõu-ühiku kohta, ha	teravilja saagikus kg/ha	teravilja realiseerimise hind, kr/kg	realiseeritud teravilja osatähtsus kogu teraviljatoodangust	teraviljatoodangu osatähtsus kogu-toodangust
0...40	20	34,0	20,2	1,6	21,7	12,9	1470	1,39	93,1%	24,6
40...100	60	62,2	32,1	2,0	30,5	15,8	1592	1,38	96,1%	24,0
100...400	24	198,4	118,4	2,2	91,5	54,6	1702	1,47	98,0%	57,3
400<	4	658,2	459,8	10,8	60,9	42,5	1293	1,35	93,3%	41,5
Keskmiselt	108	124,9	75,0	2,4	51,8	31,1	1552	1,42	96,3%	39,7

Allikas: Jäneda Õppe- ja Nõuandekeskus (JÕNK)

Teraviljakasvatusel moodustab mineraalväetistega väetatud pind kogu kasvupinnast 62-69% (olenevalt aastast). Näiteks kasutati 1999. aastal NPK-väetisi tegevaines teravilja hektarile keskmiselt 70 kg, sellest N-väetisi 54,6 kg/ha, P-väetisi 6,2 kg/ha ja K-väetisi 9,2 kg/ha.

Kuigi pestitsiidide hinnad on maailmaturul langenud, ei kasuta tootjad neid madala ostujõu tõttu vajalikul tasemel. Kasutatakse vähe herbitsiide ja insektsiide. Fungitsiidide katseandmed aga näitavad, et nende kasutamine suurendaks oluliselt saagikust ja parandaks saagi kvaliteeti.

Teraviljatootjad. Teraviljakasvatus on põhiliseks tegevusalaks suurtes ettevõtetes ja taludes. Kogu teravilja külvipinnast kasvatatakse kuni 10 ha suurusrühmades 8% ja üle 100 ha suurusrühmades 59%.

Vastavalt Jäneda Õppe- ja Nõuandekeskuse poolt 1999. aastal tehtud analüüsile oli põllumajandusettevõtte (testettevõtte) suurus keskmiselt 125 ha haritavat maad, millest teravilja kasvatati 75 ha-l. Ettevõtte kohta tuli keskmiselt 2,4 töötajat, ühe töötaja kohta keskmiselt 51,8 ha põllumaad ning 31,1 ha teravilja külvipinda. Kõige efektiivsemalt kasutati tööjõudu 100 kuni 400 ha suurustes ettevõtetes, vastavalt 91,5 ja 54,6 ha tööjõuühiku kohta.

Teravilja saagikus oli 1999. aastal analüüsitud ettevõtetes keskmiselt 1552 kg/ha. Suhteliselt kõrgem saagikus oli 100 kuni 400 ha suurusrühmas, kõige madalam saagikus (1293 kg/ha) oli suurima maakasutusega ettevõtete grupis (vt Tabel 9). See näitaja ei ole aga iseloomulik kõigi sektoris tegutsevate suure maakasutusega ettevõtetele. 2000. aastal oli teravilja keskmine saagikus 1924 kg/ha, kusjuures rukkil oli 2015 kg/ha ja nisul 1991 kg/ha.

Kogu toodetud teraviljast realiseeriti keskmiselt 96,3%. Ettevõtetes, kus kasvupind oli 100 kuni 400 ha, realiseeriti 98% kogu teraviljatoodangust, väiksemates ettevõtetes (kuni 40 ha), kus toodeti ka omatarbeks, ainult 93,1%. Põhjuseks võib olla see, et suurematel tootjatel on teravilja turustamise võimalused paremad, kuna pakutavad kogused on suuremad. Keskmiselt said tootjad realiseeritud teravilja kilogrammi eest 1,42 krooni.

Teravili moodustas põhiliselt taimekasvatusega tegelevate ettevõtete kogutoodangust keskmiselt 39,7%. Ettevõtte suurenedes suurenes spetsialiseerumine teraviljakasvatusele. Kui väiksematel tootjatel moodustas teraviljatoodang ainult 24,6% ettevõtte kogutoodangust, siis suurematel (100-400 ha) oli see juba 57,3%.

Tabelis 9 on ülevaade analüüsitud ettevõtete suuruse, saagikuse ja toodangu mahu omavahelistest seostest. Valimis oli rohkem väikeettevõtteid, kellel oli maad kuni 100 ha (66,7% ettevõtete koguarvust). Tootjaid, kellel oli maad üle 400 ha, oli analüüsitud grupis ainult 5.

Tabel 9. Keskmine teravilja saagikus hektari kohta maakasutuse järgi

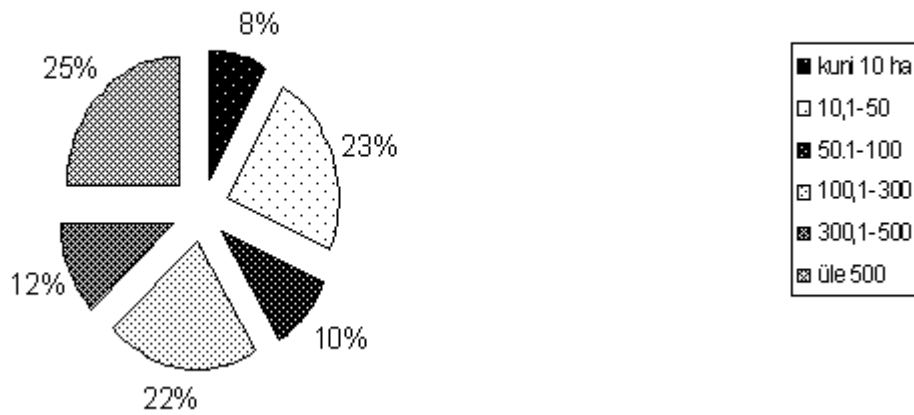
keskmine saagikus kg/ha	teravilja kasvupind suurusrühmades, ha				kokku ettevõtted	osakaal ettevõtete koguarvust	osakaal kogu teraviljatoodangust
	0...40	40...100	100...400	400<			
<1000	3	11	5	1	20	18,5%	6,5%
1000...2000	9	32	15	4	60	55,6%	58,2%
2000...3000	3	13	8	-	24	22,2%	26,5%
3000...4000	--	1	3	-	4	3,7%	8,8%
Kokku ettevõtted	15	57	31	5	108	100,0%	100,0%
Osakaal ettevõtete koguarvust	13,9%	52,8%	28,7%	4,6%	100,0%	-	-
Osakaal kogu teraviljatoodangust	3,5%	23,2%	49,7%	23,6%	100,0%	-	-

Allikas: JÖNK

Ligi ½ teravilja kogutoodangust andsid ettevõtted suurusrühmades 100-400 ha, kuigi suuremaid ettevõtteid oli ainult 4,6%, moodustas nende teravilja kogutoodang 23,6%. ¾ ettevõtetest jäid gruppi, kus tootmise tase oli kuni 2000 kg teravilja hektarilt.

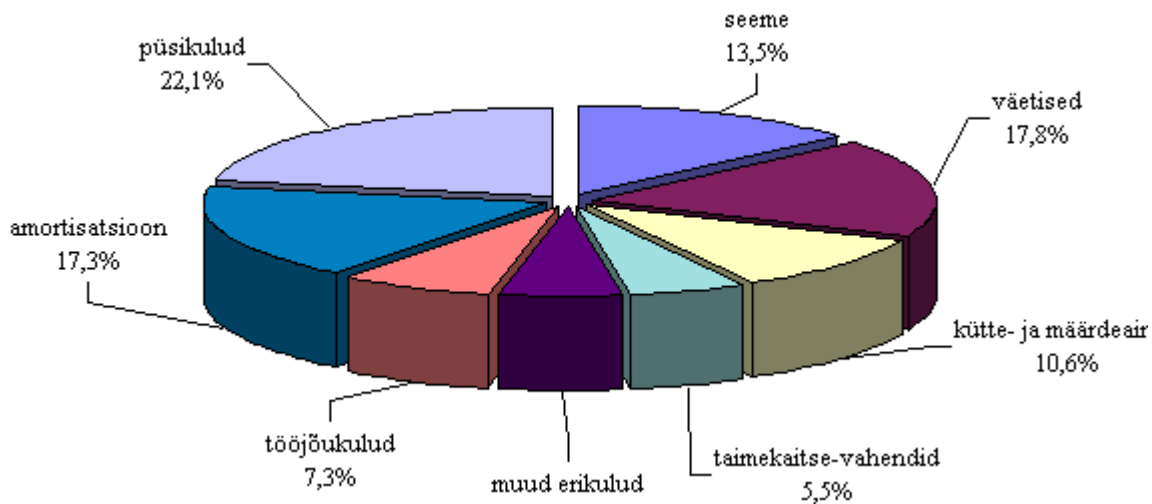
Joonis 3.

Teravilja kasvupind (%) suurusrühmades (ha)

Valimis olevate ettevõtete teraviljatootmise analüüsi kohaselt kulutati seemne, väetise ja taimekaitse peale keskmiselt 36,8% kogukuludest, kütte- ja määrdeainetele 10,6%, tööjõule 7,3%. Amortisatsiooniks ja püsikuludeks (põhivara korrashoid, energia, muud üldkulud) arvestati vastavalt 17,3% ja 22,1% kogukuludest.

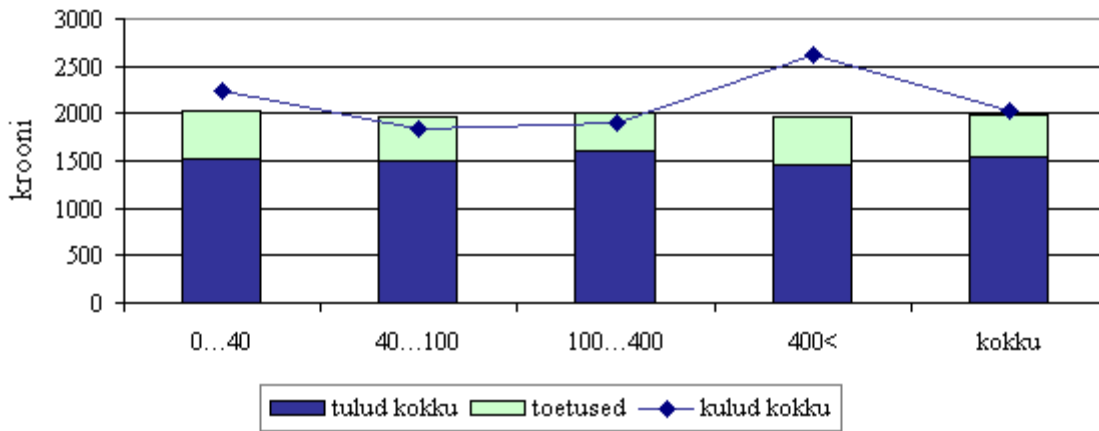
Joonis 4. Kulude struktuur teraviljatootmisel

Allikas: JÕNK

Joonisel 4 toodud andmed annavad ülevaate 1999. a teraviljatootmise keskmiste kulude ja tulude kohta. Tulude poolel on eraldi välja toodud 1999. aastal riigi poolt makstud toetused (teravilja hektaritoetus, kütuse aktsiisi kompensatsioon, intressitoetus). Jooniselt selgub, et ilma riigi poolt makstavate toetusteta ei oleks teraviljamüügist saadav tulu tootmiskulusid katnud.

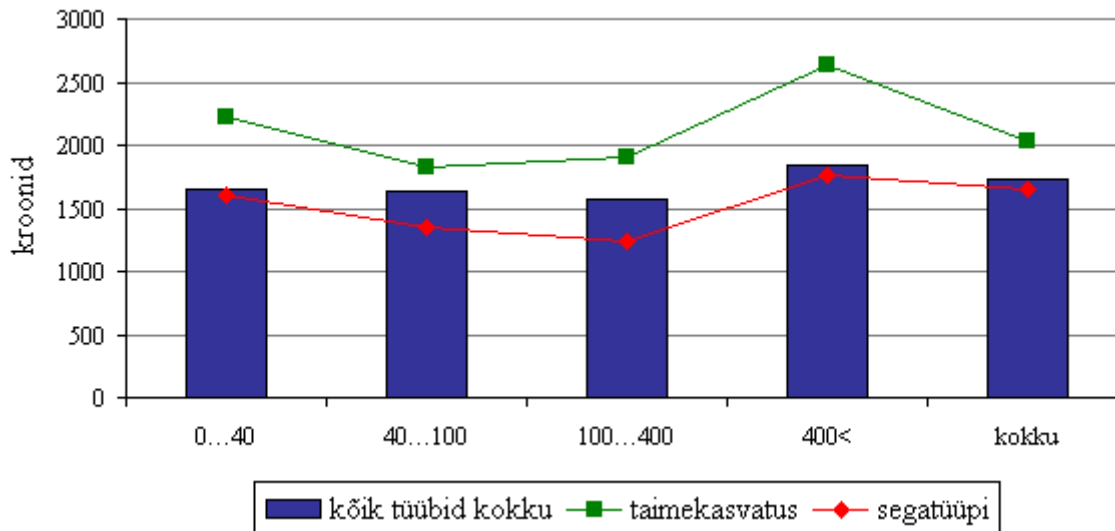
Joonis 5. Keskmiste kulude ja tulude suhe ühe tonni teravilja tootmisel kasutatava maa järgi

Allikas: JÕNK

Tootmiskulude suurus sõltub konkreetse ettevõtte spetsialiseerumisest. Joonisel 6 on võrreldud teraviljatootmisele spetsialiseerunud, segatüübiliste (taimekasvatuse kombineeritud loomakasvatusega) ning kokku kõigi analüüsitud ettevõtete tootmiskulusid. Kõige madalamad tootmiskulud ühe tonni teravilja tootmiseks on segatüübilistel ettevõtetel, kes tegelevad nii taimekasvatusega kui loomakasvatusega. Ainult taimekasvatusega tegelevatel ettevõtetel on kulud kõige suuremad. Põhjuseks on asjaolu, et mitme tootmisharuga tegelevad ettevõtted saavad masinaid kasutada nii taime- kui ka loomakasvatustööde tegemiseks, teiseks põhjuseks on püsikulude jaotamine erinevate tootmisharude vahel.

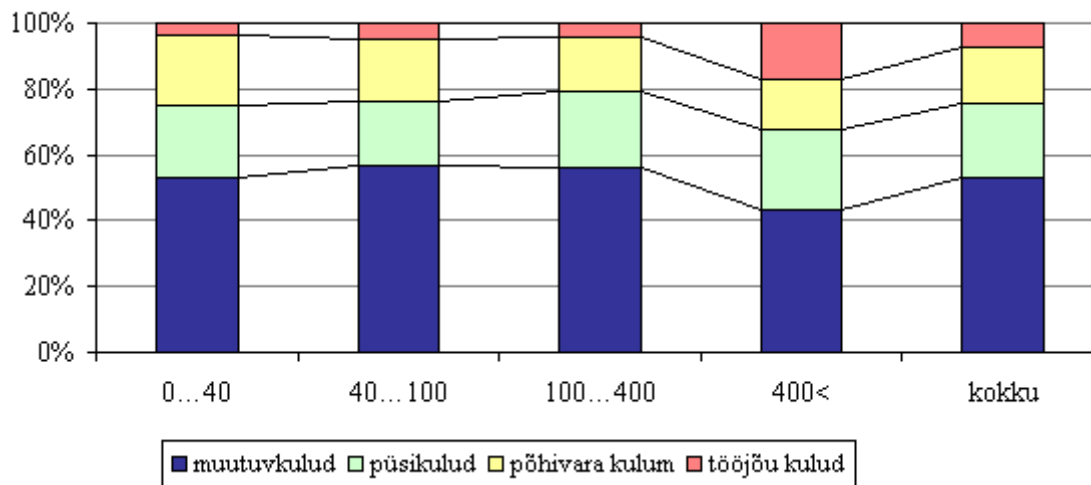
Joonis 6. Kulud ühe tonni teravilja tootmiseks erineva tootmissuunaga põllumajandustootjatel kasutatava maa järgi (kr/t)

Allikas JÕNK

Jooniselt 6 ilmneb, et tootmiskulude struktuur teravilja tootmisel muutub sõltuvalt ettevõtte suuruselt. Näiteks muutuvkulude (nt seemne- ja kütusekulud) ja põhivara kulumi osakaal kogu tootmiskuludes väheneb kui ettevõtte suureneb, samas kasvavad püsikulud ja kulutused tööjõule.

Joonis 7. Kulude struktuur teravilja tootmisel sõltuvalt ettevõtte suuruselt

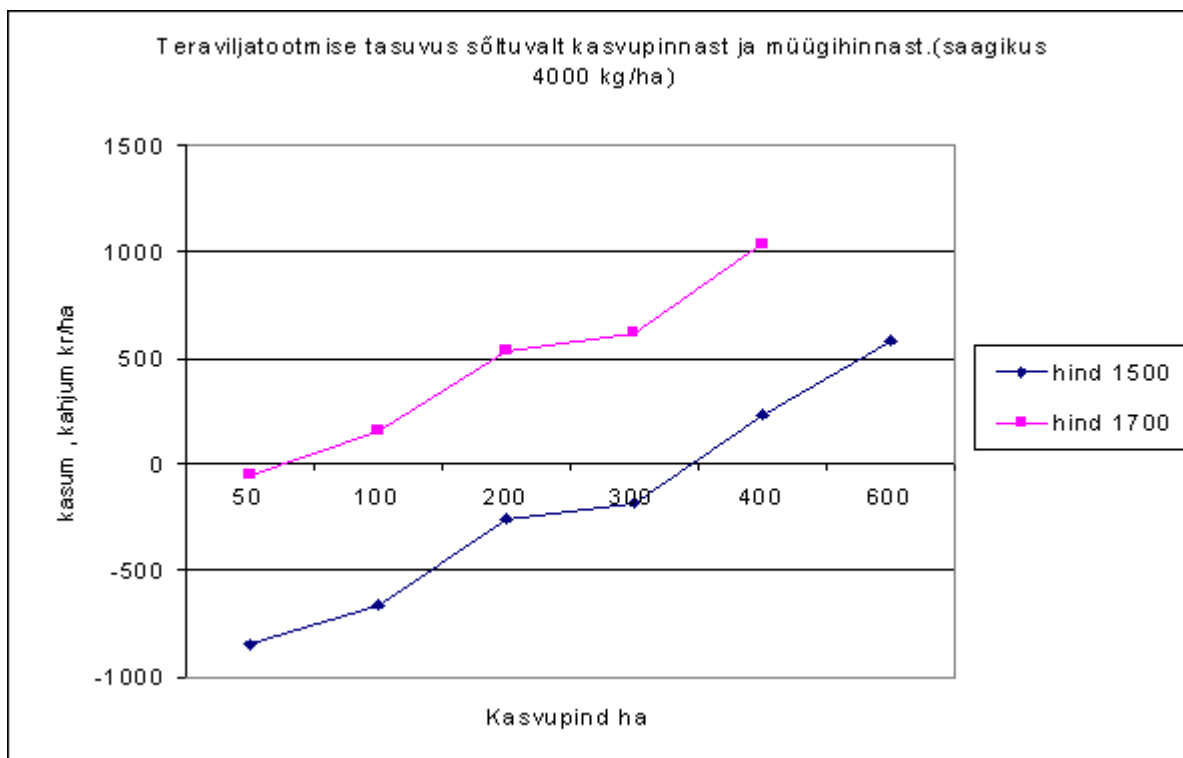

Allikas: JÕNK

Efektiivne teraviljakasvatus

Antud valimi ettevõtete tegeliku olukorra analüüsist ei selgu mõned olulised tootmise tasuvuse suurendamise võimalused. Tasuvuse suurendamisvõimalusi, sõltuvalt saagikusest, kasvupinna suurusest ja teravilja müügihinast, näitab alljärgnev joonis.

Joonis 8. Teraviljatootmise tasuvus sõltuvalt vilja kasvupinnast, saagikusest (4 t/ha, B 3 t/ha) ja müügihinast (kr/t)*

B. Saagikus 3 t/ha

a) teravilja müügihind 1500 kr/t - kahjum kõigis suurusrühmades.

b) “ “ 1700 “ kasum 215 kr/ha kasvupinna juures alates 600 ha

c) “ “ 1900 “ kasum 53 kr/ha “ “ “ 300 “

d) “ “ “ “ 471 kr/ha; “ “ “ 400 “

Allikas: EPMI, A. Kallas

Eeltoodud analüüsist selgub, et teraviljatootmise tasuvust on võimalik tõsta. Teraviljatootmine on tasuv Eesti turul väljakujunenud keskmiste tootjahindade juures (1500-1700 kr/t) sel juhul, kui saagikus on vähemalt 4000 kg/ha. Väiksematel kasvupindadel võib tootmiskulusid vähendada, kui teraviljakasvatavad koostööpartnerid või soetavad varem kasutusel olnud ja odavamaid masinaid. Teraviljatootmine ei ole tasuv madala saagikuse (alla 3 t/ha) ja müügihinna (vähem kui 1500 kr/t) korral.

Teravilja kokkuost ja töötlemine

AS Eesti Viljasalv ostis 2000. aastal riigireservi rukist 7300 t keskmise hinnaga ilma käibemaksuta 1497,67 kr/t, nisu 1700 t keskmise hinnaga ilma käibemaksuta 1612,1 kr/t. Riigireservi uuendamise eesmärgil müüdi 13 400 t rukist, mille keskmiseks hinnaks kujunes suulistel enampakkumistel 1403,46 kr/t. Nisu müüdi 10200 t, keskmises hinnaga 1814,7 kr/t. Eesti teravilja kokkuostuhindadest annab ülevaate alljärgnev tabel.

Tabel 10. Eesti teravilja kokkuostuhinnad 2000. aastal (kr/t, käibemaksuta)

	Miinimum	Maksimum	Keskmine
Toiduteravili			
rukis	1308	1451	1385
nisu	1442	1900	1726
oder	1759	2118	1952
kaer	1400	2550	2035
Söödateravili			
rukis	1185	1396	1287
nisu	1410	1800	1590
oder	1293	1996	1600
kaer	1025	1400	1252

Allikas: EKI

Rukki keskmine impordihind oli 2000. aastal 1375 kr/t, nisul 1774 kr/t, odral 1957 kr/t ja kaeral 1889 kr/t.

Teraviljaseemnete tootmine-töötlemine on hajutatud käesoleval ajal väga paljude seemnekeskuste vahel, mis peaks seemnemajanduse arengukava kohaselt koonduma suurematesse seemnetöötlemiskeskustesse. Senisest enam peaks süvenema ühistuline tegevus ja käivituma lepinguline süsteem nii tootjate ja töötajate kui ka eksportööride vahel.

1.2.3. Ölikultuuride ja linakasvatuse

Ölikultuuride kasvupinna suurenemine on olnud hüppeline ning seotud rapsi ja rüpsi ekspordiga Soome ning Taani. Kuna teravilja ja rapsi kasvatamiseks sobivad sama kvaliteediga põllumaad, on võimalik teravilja kogutoodangu senisest suuremat vajadust rahuldada saagikuse suurendamise, mitte

teraviljapindade laiendamise arvel.

1999. aastal käivitati Eestis toiduõli töötlemise tehas, mis avardas **tootjate rapsi- ja rüpsiseemne** turustamisvõimalusi. Näiteks ostis AS Werol Tehased Eesti tootjailt kokku 28 029 t rapsiseemet. Esialgsete andmete järgi eksporditi 11 kuu jooksul rapsi- ja rüpsiseemet Soome ja Taani kokku 5 398 t.

Tabel 11. Rapsi ja rüpsi tootmine aastatel 1989-2000. a

Aasta	Tootmine		
	pind tuh ha	kogusaak tuh t	saagikus t/ha
1989	0,6	0,6	1
1990	1	1	1
1991	1,1	1,1	1
1992	2,9	2,3	0,8
1993	1,3	1,7	1,3
1994	2,6	2,2	0,8
1995	6	7	1,2
1996	8,5	10	1,2
1997	7,9	9,6	1,2
1998	17,5	17,9	1
1999	24,1	30	1,2
2000 prognoos	29	37	1,27

Koostöös Rootsi Swalöf-Weibulli aretusfirmaga läbiviidava ühise **talirüpsi** sordiaretusprogrammi tulemusena on viimase kolme aasta jooksul Eestis ja Rootsis antud riiklikesse registreerimiskatsetesse viis uut aretist. Jõgeval ja Moostes juba 15. juulil koristatud katsetes andsid uued aretised 2,6-3,1 t toiduõli valmistamiseks vastava kvaliteediga saaki. Uue varavalmiva kultuurina võimaldab talirüps toiduõlitööstuses pikendada kodumaise tooraine kasutamist enam kui kahe kuu võrra, samuti sobib ta tänu kahjuritekindlusele väga hästi maheviljelusele.

1990. aastal kasvatati **lina** peamiselt kiu saamise eesmärgil. Viimastel aastatel on suund õilina kasvatusel, tingituna paremast turusituatsioonist ning ühistegevuse arendamisest. Kiulina ei kasvatata, kuna Eestis kasvatatud lina ei suuda turul konkureerida Euroopa, Leedu ja Läti riiklikult subsideeritud linaga, seega tegeldakse rohkem õililina kasvatusel. Õilina otsekulud on ligi 30% väiksemad kui kiulina kasvatusel ning õililina kasvatus ei eelda eritehnika olemasolu.

Lina külvati 325 ha, millest 275 ha oli õililina ja 50 ha kiulina. Kiulina kasvatatakse peamiselt Tartumaal. 1999. aastaga võrreldes on lina külvipind suurenenud 107 ha-t (1999. aastal kasvatati lina 218 ha). Kuna kevad oli suhteliselt jahe, said parema kasvuhoo need linasordid, mis külvati mai II poolel. 2000. aasta Jõgeva SAI Mooste Katsejaama katsetes on häid kasvutulemusi näidanud vene kiulina sordid `Alexim` ja `A29` ning saksa ja hollandi õililina sordid `Lirina` ja `Taurus`.

Uuendused teraviljasektoris

Jõgeva Sordiaretuse Instituudis jätkati kohalikele ilmastiku- ning mullastikutingimustele sobivate sööda-, toidu- ning tööstusotstarbeliste teravilja-, heintaimede- ja kartulisortide aretust. Senisest suuremat rõhku pandi söödatootmiseks oluliste heintaimesortide aretusele. Mitmetes söödatootmiseks oluliste liblikõieliste (lutsern, valge ristik) ning kõrreliste heintaimedega (karjamaa ja itaalia raihein, harilik aruhein, timut) rajatud

katsetes, kus võrreldi kodu- ning välismaiste sortide produktiivsust, osutusi üldreeglina parimaiks kohalikud sordid, mille eelised põhinevad eelkõige paremal talvekindlusel ja püsivusel. Uus riiklikus katsetuses olev karjamaa-raiheina sort `Raite` ületas katses olnud hollandi sorte nii haljasmassi kui ka heina kogusaagilt, itaalia raiheina perspektiivne `Jõgeva 19` ületas välismaiseid sorte esimeste niidete saagilt.

2000. aastal alustati Eestis suuremate põllumajandusettevõtete ja talude põldudel Eesti Põllumajanduse Mehhaniseerimise Instituudi (EPMI) juhendamisel koostöös masinatemüügi firmadega ja tulundusühistuga Eesti Teravili **täppisviljeluse tehnoloogia** rakendamist. Töö eesmärgiks oli välja selgitada täppisviljeluse tehnoloogia majanduslik efekt, seadmete sobivus ja ühiskasutuse võimalused. Taani kogemuste alusel võimaldab täppisviljeluse tehnoloogia teha diferentseeritud väetamise ja taimekaitse töid ning sel teel vähendada tootmiskulusid enam kui 1/5 võrra. Esimene elektrooniline põllukaart tehti 5. augustil 2000. aastal Tartumaal Pilsu talus A. Tammeli firma rootorkombainiga *Case IH 2388*, mis oli varustatud globaalse kohamääramise (ingl k lüh GPS) ja saagikuse mõõtmise seadmega.

2000. aastal tõusis diiselkütuse hind märgatavalt, mis äratas suurt huvi **biodiisli** kui alternatiivse kütuse tootmise võimaluste ja tasuvuse selgitamiseks.

Alustati **teraviljast biolaguneva plastiku (PLA)** tootmise selgitamist. Positiivsete lahendite leidmisel kavandatakse Lõuna-Eestisse bioplasti tehas aastase läbilaskevõimega 200 000 t teravilja, mis kavatakse osta Eesti tootjatelt. Tehas peaks valmima 2003. aasta mais.

1.2.4. Kartulikasvatuse

Kartulikasvatuse arengut on mõjutanud põllumajandusreform, turukonjunktuur ning ettevõtete struktuurimuutused. Kartulit kasvatatakse peamiselt taludes ja elanike majapidamistes ning vähesel määral põllumajandusettevõtetes - 5% kogu kasvupinnast. Kartuli kasvupind on viimastel aastatel vähenenud. 2000. aastal kasvatati kartulit 30 900 hektaril, kogutoodang oli eksperthinnangutel 470000 t ja keskmine saagikus 15,2 t hektarilt.

Vajadus toidukartuli järele kaetakse täielikult - 120 000-140 000 t (üks inimene tarbib kartulit umbes 100 kg aastas). Seemnevajadus 30 000 ha kasvupinnale on ligikaudu 140 000 t, tööstuskartulit vajatakse 10 000 t, tärgklise tootmiseks 100 000 t, loomasöödaks (sh sorteerimisjäädid) lüpsikarjale 4500 t ning ülejäänud teistele loomadele. Sorteeringijäädid moodustavad toidukartulil kuni 40%, seemnekartulil 30%. Loomulik kadu mugulate hingamise ja vee auramise tõttu moodustab ligi 10%.

Mineraalväetistega väetati 1997.-1999. aastal 25,3% kuni 29,3% kasvupinnast. Peale selle kasutati orgaanilisi väetisi 1 ha kartuli külvipinna kohta olenevalt aastast 38-44 t. Orgaaniliste väetistega väetatud pind ulatus keskmiselt 55-64%-ni.

2000. aastal oli kartuli mahapanekuks kaks soodsat perioodi - aprillikuu ja maikuu III dekaad. Aprillikuu viimane dekaad oli soodne just varajase kartuli kasvatajatele, mahapandud kartul tärgkas kiiresti ja tärganud taimedes algas assimilatsioon.

Maikuu I poolel mahapandud kartul ei tärganud kuivade ja jahedate ilmade tõttu ning madalamates kasvukohtades kartulikasv kiratses. Hoogne kasv algas alles peale ilmade soojenemist juuni keskpaiku. Jahedas mullas tekkis puhtimata kartuliseemnel tõusmepõletik, mugulad idanesid ebaühtlaselt ja nakatunud puhmad olid närtsinud. Probleemiks oli kartuli lehemädanik, mille põhjustas tõrje tegemata jätmine või esimese tõrjega hilinemine. Peale nende põhjuste mõjutavad saaki seemne kvaliteet ja väetamine.

Viimastel aastatel on oluliselt laienenud kasvatatava kartuli sortiment. Sordi valikul on esikohal saagi suurus ja sordi tehnoloogilised omadused.

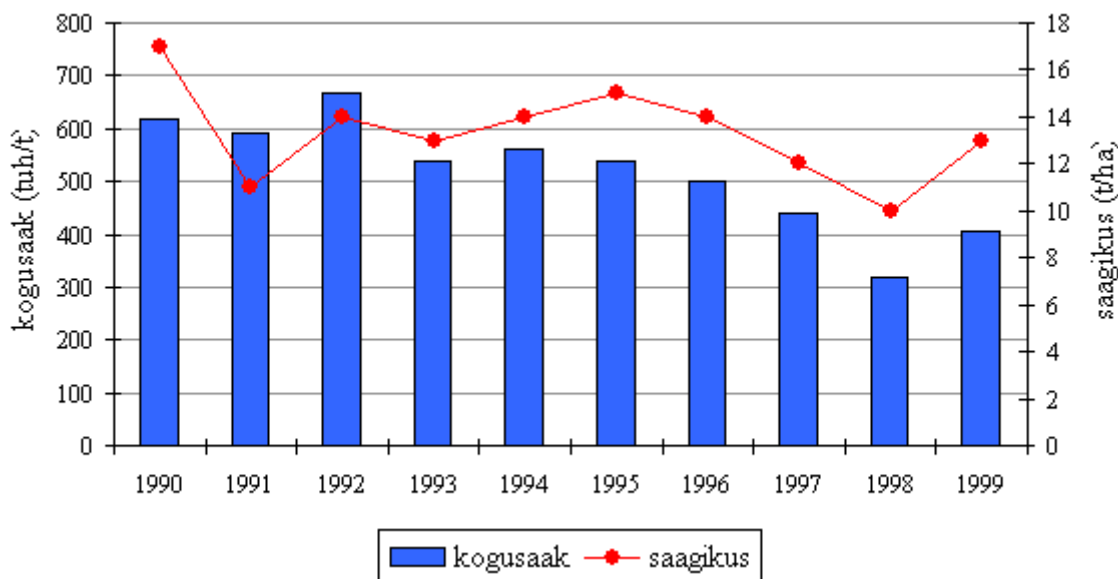
Sordilehes oli 2000. aastal 37 sorti, millest 13 varajast, 9 keskvalmivat ja 15 hilist, põhiliselt välismaist kartulisorti. Eestis aretatud kartulisortidest on sordilehel 9 sorti, mille kasvupinna osatähtsus on suurim. Eelistatakse kodumaiseid Jõgeva Sordiaretuse Instituudis aretatud kartulisorte nagu `Ants`, `Anti`, `Juku`, `Ando` jt. Lisandunud on uus keskvalmiv kiduussi- ja haiguskindel ning heade maitseomadustega sort `Piret`.

Kartulisordi valikul arvestatakse selle hilisemat kasutusotstarvet:

- *Lauakartul* - pikema puhkeperioodiga sordid, mille kvaliteet on stabiilsem.
- *Friikartul* - piklik, ovaalsete või piklike mugulatega sordid, mis imavad endasse õli ja säilitavad kollase värvuse. Toitlustusettevõtted kasutavad Hollandi, Belgia sorte, mida kasvatatakse ja imporditakse Poolast. Valdavaks on Saksamaa päritoluga sort "Agria".
- *Kartulikrõpsude* tootmine on Eestis lõpetatud põhjusel, et meil kasvatatud kartul oli suurte seesmiste tumenenud osade ja plekkidega.
- *Kartulipüree*de jaoks tuuakse tooraine Rootsist ja pakendatakse AS-s Lektu. Äärmäel valmistatakse Prantsusmaalt ostetud kartulijahust snäkke.

Nii laua- kui friikartuli väikepakendamiseks sobivad sordid, mis taluvad esmatöötlemist, puhastamist ja pesemist.

Joonis 9. Kartuli kogusaak ning saagikus

Allikas: ESA

Rakenduslike teadusuuringute valdkonnas selgitati Eestis aretatud kartulisortide saagikust suurendavaid ja mugula kvaliteeti mõjutavaid

agrotehnilisi võtteid: haiguste, kahjurite ja umbrohtude efektiivsemaid ning keskkonnaohutumaid tõrjevõtteid; raskemetallide ja mõnede teiste ohtlike elementide sisaldust kartulis; viidi läbi terve seemnekartuli tootmiseks vajalikke uuringuid jpm.

2000. aastal jätkus Eesti-Taani koostööprojekt (Taanis välja töötatud PC-taimekaitse programm NegFry) integreeritud taimekaitsealase arvutinõustamise süsteemi katsetamine ja rakendamine Eestis, mille **eesmärgiks on** pestitsiidide kasutamise piiramine, tingimustel, et see e põhjustaks tootmise efektiivsuse langust.

Programm NegFry on mõeldud kartuli-lehemädaniku tekitaja tõrjeks ning tema leviku prognoosimiseks, praktilises lahenduses seisneb see taimekaitsetööde ajalises planeerimises.

Pikemas perspektiivis on kavas taimekaitsealast informatsiooni koguva ning töötleva ja samal ajal taimekaitsealast nõustamisinfot pakkuva arvutivõrgu loomine Balti riikides ning teistest Läänemere-äärsetes maades Taanis ning Poolas.

Kõiki uuringutest tulenevaid soovitusi ja teadlaste praktilisi kogemusi on edasi antud kartulikasvatajatele ja -töötajatele korraldatavatel õppepäevade ning seminaridel.

Töötlemine

Alates 1998. aastast ei ole tööle rakendatud tärglisetootmise võimsusi, mis on tingitud tärglise äärmiselt madalast sisaldusest kartulis (12-13%) ja odava tärglise piiramatust sissetoomisest Eestisse. 2000. aastal osteti tärglist sisse peamiselt Lätist 5-10 t kuus, hinnaga 4 kr/kg. Olemasolevate võimsustega saaks Eestis toota ligi 10 000 t tärglist aastas, millest 4000-5000 moodustaks tärglisesiirup ja ülejäänud 5 000 t natiivtärglis.

1.2.5. Söödakultuuride kasvatamine

Söödakultuuride kasvupind moodustas Statistikaameti andmetel 2000 aastal 419 000 ha, millest 416 000 ha oli mitmeaastase põldheina all, selles ristikut 80 000 ha ja lutserni 15 000 ha.

Söödateravilja kasutati loomade ja lindude tarbeks 2000. aasta eksperthinnangute alusel 467 000 t, millest kasutati ligi 400 000 omatoodetud teravilja arvelt ja loomasöödaks 67 000 t importvilja, selles umbes 8 000 t maisi.

Arvestades veiste ja teiste rohusööjate loomade söödavajadust, ei ole tulevikus vajalik säilitada nii suurt rohusööjate pinda kui seni kasutusel oli. Enamik ekstensiivse kasutusega pikaajalisi rohukamaraid vajab ümberkünd ja külvikordadesse viimist. Rohukamarate taastamise eelduseks on seemnekasvatuse taaslaiendamine. Aastatel 1991-1998 vähenes ristiku lutserni ja kõrreliste seemnete kogusaak 2437 t-lt 384 t-ni. Laienema peaks aga ristikut ja lutsernide osatähtsus mitmeaastaste rohumaade pinnast, et toota kõrgetoodangulisele piimakarjale väärtuslikku sööta.

Heinaseemnete tootmiseks on Eesti kliima soodne, olemas tootmiskogemused ning kasutuses palju häid heinaseemne liike (ka sorte) ning võimalused eksportimiseks välisriikidesse seemnekasvatustehnikate vahendusel.

Söödajuurvilja kasvatati kolm aastat tagasi ligi 7 000 ha. 2000. aasta kasvupind vähenes 2 500 ha-ni, põhjuseks söödajuurviljades sisalduva söödaenergia kõrge hind, mis teraviljadel on tunduvalt madalam.

1.2.5. Uuendused taimekasvatustehnoloogias

Lisaks eelpool kirjeldatud olulisele koostööprojektile valmis Põllumajandusministeeriumi tellimusel ning osaliselt ka kaasfinantseerimisel rida taimekasvatusalaseid rakendusuringuid:

- põllumajandustehnika-alaste Euroopa ja rahvusvaheliste standardite kohandamine Eesti standarditeks;
- teravilja-, rapsi-, rüpsi-, heinaseemne ja köömne koristamise tehnoloogia täiustamine ja efektiivsuse tõstmine ning optimaalse kombainipargi kujundamine;
- uute viljakuivatite vastavushindamine Eesti oludele ja nende vajaduse selgitamine;
- investeringunõudluse, masintöökulude ja tasuvuse uurimine teravilja, heina-, rapsi-, lina- ja köömneseemne tootmisel;
- taimekaitseseadmete testimissüsteemi väljatöötamine ja juurutamine;
- nüüdistraktori agregateerimine tänapäevaste põllutöomasinatega ja nendele baseeruv majanduslikult otstarbekas traktori valik;
- uute mullaharimis- ja külvimasinate kompleksne hindamine;
- rohusöötade koristustehnoloogiate ning masinate kasutamise efektiivsuse selgitamine;
- orgaaniliste, mineraal- ja lubiväetiste hoidlates, transportimis- ja laadimisvahendite ning laoturite Eesti oludele sobivuse ja vajaduse selgitamine lähtudes EL-i keskkonnanõuetest;
- lühikese linaku ja õilina varte kasutamisevõimaluste uurimine ning tootmisse juurutamine Kagu-Eestis;
- imporditud kiu- ja õilina agrotehnoloogia kohaldamine Eesti kliimaatilistele tingimustele ning toodangu testimine euronõuete kohaselt koostöös Belgia põllumajandusministeeriumiga.

1.2.6. Aiandus

Peaaegu pool Eestis toodetavatest aiandussaadustest kasvatatakse väikeaedades. Kasvutingimused: sobivad mullad, suhteliselt soodne kliima ja odav tööjõud võimaldavad odavalt toota kvaliteetseid aiandustooteid. Puu- ja köögivilja- ning marjakasvatus annavad väiketootjatele (alla 20 ha) hea võimaluse arendada ettevõtlust piirkondades, kus looduslikud iseärasused suurtootmist ei soosi (Kagu- ja Lõuna-Eesti ning Peipsiäärsed alad ja saared). Seoses suurettevõtete ümberstruktureerimisega on aiandussaaduste tootmine viimastel aastatel vähenenud.

Aiandussaaduste saagikuse tase on madal ja turukõlbliku kauba osakaal kogutoodangust väike. Põhjuseks on puudulik tehnoloogia, investeerimisvõimaluste vähesus tootmisbaasi kaasajastamiseks, niisutussüsteemide puudumine jms.

Turustusperioodi pikendamine võimaldab tootjatel saada täiendavat tulu.

Selle eeltingimuseks on aiandussaaduste korralik koristusjärgne töötlemine ja säilitamine, mis nõuab vastavaid rajatisi ja sisseseadet.

Käesoleval ajal on vaid üksikud suurtootjad, kellele on jõukohane ehitada kaasaegseid köögiviljade rajatisi esmatöötlemiseks ja hoiustamiseks turustusperioodi pikendamiseks talvekuudele.

Eesti aianduse arengut on mõjutanud oluliselt elanikkonna eelistus tarbida omamaiseid kvaliteetseid puu- ja köögivilju ning marju. Ka välisriikide huvitatus Eestis toodetu vastu on suurenenud.

Inimese füsioloogilistest vajadustest lähtudes on Eesti tarbijaskonna vajaduste rahuldamiseks vaja 155 000 t köögivilja ning 26 000 t puuvilja ja marju, mida ei kata viimaste aastate tootmine (50 000 t köögivilja, 17 000 t puuvilja ja marju). Seega tuleks nõudluse rahuldamiseks kodumaiste köögiviljade järele nende tootmist suurendada 2/3 võrra. Lähimaks eesmärgiks on seatud vähemalt 70 000 t omamaise köögivilja tootmine, mis peaks suurenema 100 000 t-ni. Selle tulemuse saavutamisel jääb piisav turuosa imporditud köögiviljadega kauplemiseks.

Avamaa köögiviljakasvatus

Avamaa köögivilja kogu kasvupind oli 2000. aastal 3 900 ha ja kogusaak 50 000 t, sellest kapsast 1 300 ha (22 000 t), porgandit 700 ha (12 000 t), söögipeeti 600 ha (6 000 t) ja muud avamaa köögivilja 1 300 ha (10 000 t).

Kevadiste öökülmade ja tuuliste ilmade tõttu tuli osa porgandipõlde uuesti külvata. Kasvuperioodil oli ilmastik soodne, kahjureid esines vähe. Soe ja pikk sügis soodustas saagi valmimist kõikidel köögiviljadel ning saagikoristus kulges normaalselt. Talvekülmade hiilinemine raskendas köögiviljade kestvat hoiustamist, sest välisõhu plusskraadid detsembrikuu keskpaigani raskendasid hoiuruumide temperatuuri reguleerimist, seega suurenes energiakulu võrreldes eelmiste säilitusperioodidega.

Lähtuvalt tootmise kohandamisel turunõuetele ja tarbija eelistusele selgitati vähelevinud köögiviljade liikidel (salatid, spargelkapsas, nuikapsas, käharpetersell, varsseller jt) Eesti tingimustes sobivad sordid ja nende turunõudlus, et kujundada vastav sortiment ning kasvatustehnoloogia. Selleks viidi läbi rakenduslik teadusuuring, mille tulemusena selgus, et eriti suur vajadus on käharpeterselli, spargelkapsa ja varsselleri järele. Sortidest on suur nõudlus heledalehelise varsselleri `Golden Sparten` järele. Nende liikide ja sortide juurutamine tootmisesse on raskendatud madalate realiseerimishindade tõttu (tootmise omahind on kõrge), tingituna käsitööde suurest mahust.

Katmikala köögiviljakasvatus

Katmikala köögivilja kasvupind on eksperthinnangul 120 ha, kogusaagiga 8000 t, sealhulgas kurk 52,7 ha (4000 t), tomat 56,5 ha (2500 t) ja muu köögivili 10,8 ha (600 t). Jahedad ööd, suur niiskus ja vähene päike mõjutasid oluliselt 2000. aasta kurgisaaki.

Tabel 12. Köögiviljade tootjahinnad Eestis seisuga 27.12.2000 (kr/kg)

	Keskmine hind							Muutus Dets 2000 Dets 1999 +-%
	Dets 1999	Juuli 2000	Aug 2000	Sept 2000	Okt 2000	Nov 2000	Dets 2000	
Kapsas	1,50	3,27	1,57	1,00	0,90	1,10	1,24	-17,3
Porgand	2,80	5,50	2,73	1,79	1,79	1,76	1,76	-37,1
Peet	3,02	4,35	2,07	1,41	1,28	1,35	1,35	-55,3

Kaalikas	3,68	3,85	3,00	2,42	2,60	2,85	3,33	-9,5
Mugulsibul	-	-	4,80	3,28	3,60	-	-	-
Lillkapsas	-	9,03	5,17	12,30	11,30	12,30	-	-
Kurk (hulgihind)	28,35	12,00	13,33	10,25	25,20	25,12	26,29	-7,3
Tomat	-	15,00	11,50	15,00	13,50	-	-	-

Allikas: EKI

Toodangu realiseerimisega oli raskusi. Sügis-talvised köögiviljade müügihinnad olid oluliselt madalamad võrreldes eelmiste aastate müügihindadega. Vanade katmikalade rekonstrueerimiseks ja uute ökonoomsete rajamiseks (koos kastmis- ja õhutussüsteemidega) on vaja investeringuid, sest Eesti kliimas ei ole võimalik aianduslik tootmine ilma taimede ettekasvatamiseta.

Lillekasvatuses moodustab suurema osa lõikerooside tootmine, sellele järgnevad haljastustaimed. Perspektiivne on toota kiirekasvulisi õitsvaid potililli, üheaastasi lilli ja sibullilli, mis on nõutavad nii sise- kui välisturul. Siseturu suhteliselt madal ostujõud on viimaste aastate jooksul sundinud tootjaid leidma üha enam võimalusi lillede ekspordiks Soome ja Rootsi. Sisseveetud lilledega võrreldes on kohapeal kasvatatud õitsvatel potililledel mitmeid eeliseid: madalam hind, hea kvaliteet jm.

Puuvilja- ja marjakasvatus

Viljapuu- ja marjaistandike kogupind on eksperthinnangutel 11 900 ha. 2000. aastal moodustas kogusaagi 28 000 t, millest viljapuid on 8,45 ha (saak 21 300 t), ja marjaistandikke 3450 ha (saak kokku 6700 t).

2000. aastal osteti välismaiseid nõrgakasvulisi vegetatiivaluseid teadus- ja tootmiskatsetesse selleks, et kontrollida nende sobivust Eesti kliimaoludes. Puukoolides on rajatud emaistandikud nõrgakasvuliste õunapuude vegetatiivaluste tootmiseks, et paljundada tootmisaedade tarbeks sobivaid sorte. Aastal 2001 rajatakse Eesti erinevates piirkondades esimesed nõrgakasvulistel vegetatiivalustel õunaaiad.

Õunasaak oli 2000. aastal kohati rikkalik ja sellest tingituna õunte realiseerimishind väga madal, mille tõttu on raskusi nende turustamisega. 2000. aasta õunasaak oli eelmise aastaga võrreldes kvaliteetsem ka taimekaitsevahenditega pritsimata aedades. Õunte kaubanduslik osakaal moodustas toodangust ligi 40%. Tööstusõunu ostis kõige enam kokku AS Felix (4000 t) ja Võhu Vein. Õunapuaedade pind vähenes tingituna vanade aedade amortiseerumisest. Madalakvaliteediliste õunasortide kasvatamist on asunud vähendama. Kvaliteetsemat toodangut annavad nõrgakasvulistel vegetatiivalustel õunapuud, selleks sobiv kasvatustehnoloogia on väljaarendamisel ja -töötamisel. Suhteliselt stabiilsena on püsinud **luuviljaliste** (ploom, kirss) nõudlus. Ploomisaak oli 2000. aastal väiksem kui eelmisel aastal, kuid selle eest kandsid vilja kõik sordid. Kvaliteetset toodangut oli kogutoodangust ~ 80%, kirsisaak oli rahuldav.

Viimastel aastatel on suurenenud nõudlus **metsamarjade** (jõhvikas, pohl, mustikas, murakas) järele ning nende kultuuris kasvatamine muutunud uueks tootmisharuks, mille (eriti jõhvikas) kultiveerimiseks sobivad ammendatud freesturbaväljad, mida Eestis on umbes 3000 ha.

Maasikakasvatusele oli 2000. aasta ilmastik soodne, kuigi õitsemise ajal esines öökülmi. Kuna laienenud on külmakindlate maasikasortide osatähtsus, ei kahjustanud öökülmad õisi oluliselt. Vaatamata vihmadele ei kahjustanud maasikaid ka hahkhallitus.

Vaarikasaak kujunes ebaühtlaseks. Kohtades, kus vaarikapuhmad kasvasid tuulte ja külmade eest rohkem kaitstult, oli marju küllaldaselt,

samas lagedal kasvukohal jäi saak kesiseks.

Sõstrad ja karusmarjad kandsid rikkalikult marju. Kohati, kus põõsac kasvasid lagedal ning temperatuur langes madalale, esines kahjustust ja saaki ei saadud. Karusmarjade mõne õrnema sordi marju kahjustas jahukaste.

Astelpaju saak oli paljudes kohtades hea. Taimse Materjali Kontroll Keskuse (TMKK) Rõhu Katsepunktis osutus astelpaju keskmiseks saagikuseks 5 t/ha, saak koristati osaliselt käsitsi, osaliselt mehhaanilise koristusvahendiga. Rohket saaki andsid must **aroonia ja pihlakas**.

Marjakasvatuse arengut on pidurdanud ebapiisav turustamise korraldamine kvaliteetse algmaterjali vähesus ning paljundussüsteemi puudumine. Tootjate organiseerumine ja ühistegevus turunduses on algstaadiumis suuremaid tootjate ühendusi on kaks. Aiandusliku tootmise edendamisel on tekkinud tihe koostöö tootjate, kokkuostjate-töötajate ja teadlaste vahel.

1.2.7. Fütosanitaarse järelevalveteenistuse tegevus

1998. a reorganiseeriti Eesti fütosanitaaria järelevalveorganisatsioon ja lood 2 iseseisvat institutsiooni: **Taimetoodangu Inspeksioon (TTI)** ja **Taimse Materjali Kontrolli Keskus (TMKK)**.

Taimse Materjali Kontrolli Keskuse laborid on varustatud EL-i nõuetele vastava kaasaegse analüüsi aparatuuriga ja kontrollimise meetodikaga. Jätkub personali väljaõpe.

TMKK koosseisus töötavad alljärgnevad allüksused:

- Seemnekontrolli laboratoorium, mis 2000. aasta lõpus akrediteerit ISTA (International Seed Testing Association) poolt ning vastab EL-nõuetele.
- Teravilja ja taimse materjali laboratoorium analüüsib jõusööda söödatoorme, teravilja, teraviljatoodete, õlikultuuride, juurviljade ja kartuli kvaliteeti.
- Saasteainete ja jääkide laboratoorium teostab pestitsiidide toimeainete, pestitsiidijääkide, mükotoksiinide, jälg- ja toksiliste elementide analüüsi taimses materjalis, osaleb pestitsiidijääkide ja mükotoksiinide seireprogrammides.
- Agrokeemia laboratoorium teostab mineraal- ja orgaaniliste väetiste kasvusubstraate ja põllumuldade keemilisi ja tehnilisi analüüse.
- Taimetervisekontrolli laboratoorium teostab analüüse karantiinsete taimahaiguste ja kahjurite määramiseks.
- Viljandi Sordikatsekeskus omab katsepunkte Sakus, Võrus ja Toris. Viljandi Sordikatsekeskus tegutseb OECD ja UPOV nõuetele.

2000. a imporditi Eestisse 23 726 partiid fütosanitaarkontrollile kuuluvaic taimi ja taimseid saadusi, taimekahjustajate avastamiseks võet kontrolliproove 2 790 korral. Tagasi saadeti 21 kaubapartiid. Erilis tähelepanu pöörati Eesti metsadele suurt ohtu kujutava männinematood (*Bursaphelenchus xylophilus*) avastamisele. Ettevaatusele sunnib asjaolu, et olemasoleva informatsiooni põhjal Venemaal pole täpseid andmeid selle väga ohtliku kahjustaja levikust oma riigi territooriumil. Samas tuleb just seal Eestisse (ja saadetakse ka siit edasi teistesse riikidesse) valdav osa sisseveetud metsamaterjalist. Männinematoodi (*Bursaphelenchus xylophilus*) avastamiseks võeti 202 kontrolliproovi, kahjustajat ei avastatud

Ohtlike taimekahjustajaid (*Puccinia horiana*, *Liriomyza* spp., *Frankliniella occidentalis* ja *Phoma exigua* var *foveata*) avastati 13 korral. Transiidi korras läbis Eestit 2705 partiid taimi ja taimseid saadusi. Piiripunktides anti välja 7069 fütosanitaarsertifikaati ja 2112 re-ekspordi fütosanitaarsertifikaati Valdava osa kontrollitust moodustas metsamaterjal.

Söötasid analüüsiti erinevate näitajate osas. Kõige rohkem teostati analüüse traditsiooniliste näitajate, nagu proteiin, Ca, P, niiskus tuha määramiseks alustati mineraalide ja lisaiinete analüüsimist ning söötade toksilisuse määramist. Kuigi TTI rahalised vahendid laboratoorseteks uuringuteks or piiratud, uuriti söötades täiendavalt veel antibiootikumide sisaldust taimekaitsevahendite jääke, PCB-id ning loomse proteiini sisaldus segasöötades.

Järelevalve tulemusena selgus, et peaaegu igast kontrollitud söödapartiis võis leida puudusi. Neist suuremate rikkumiste puhul tehti ettekirjutus puuduste kõrvaldamiseks, väiksemate puhul piirduti suusõnalise tähelepanujuhtimisega. Suurimateks puudusteks olid märgistuse nõuete rikkumised, deklareeritust madalam toimeainete sisaldus söödas ja põllumajandusministri määruses nr 44 loetletud lisaiinete lubatust suurem sisaldus. *Salmonella* esinemine taimses söödamaterjalis, mis ei ole hetke küll seadusandlikult reguleeritud, on ohu märgiks söodatootjatele.

Taimekaitsevahendid

Inspektorite poolt kontrolliti aruandeaastal taimekaitsevahendite kasutamist ja hoiustamist kokku 269 ühistus või talus. Ligi 1/2 juhtudel (122 ehk 45%) koostati ettekirjutused. Põhiliseks puuduseks taimekaitsevahendite kasutamisel on nende kohta arvestuse pidamise puudumine (18%). Teine probleem on isikukaitsevahendite mittekasutamine taimekaitsetöödel ning kolmas on seotud taimekaitsevahendite hoidmisega. 1/5 hoiuruumides puudub ohumärgistus ja ligi 1/10 ladudest on probleemiks vanad utiliseerimist vajavad jäägid.

Taimekaitsevahendite jääkide kahtlusel võeti 21 kontrollproovi taimses toodangust, millest kahes proovis (porgand ja söögikaalikas) leiti lubatus suuremas koguses herbitsiidi trifluraliin (Treflan) jääke ning ühes kapsaproovis ületas lubatud piirnормi insektitsiidi formotioon (Anthio 25 EC) sisaldus.

Taimekaitsevahendite turustamist kontrolliti kokku 171 korral. Ligi ½ juhtude (98 korral) esines väiksemaid puuduseid, millele tuli tähelepanu juhtide ettekirjutusega. Põhilised puudused olid seotud mittenõuetekohase märgistusega ning aegunud taimekaitsevahendite müügiga. Paaril korral ol tegemist Eestis registreerimata taimekaitsevahendi müügiga. 1/4 taimekaitsetunnistuse alusel taimekaitsevahendeid müüval ettevõttel puudus nõuetekohane müügiarvestus. Taimekaitsepritside tehnilist seisukorda kontrolliti 252 korral. Olulisi puudusi märgiti 52 pritsil. Sagedamini esines ohutusnõuete rikkumisi: puudusid kardaanvõlli katted ja astmelauad ning täiteava sõel ja filtrid ei olnud töökorras või puudusid üldse. Esines pritsipaagi või ühendustorustiku lekkeid ning mittetöötavaid manomeetreid. Tüüpiliseks puuduseks oli pihustite mittesamatüübilisus ja pihustuslevikute mittekattumine.

Aasta jooksul väljastati 1024 taimekaitsetunnistust. Positiivne on see, e edaspidi hakkab taimekaitsealane koolitus toimuma põllumajanduslikes õppeasutustes ning Taimetoodangu Inspektsiooni inspektorite kohustuseks jääb ainult tunnistuste väljaandmine ning kontroll pakutava koolituse taseme üle.

Mineraalväetised

2000. aasta 31. jaanuari seisuga oli registreeritud 97 väetiste tüüpnimetus koos tootja, töötleja või sissevedaja nimega, 241 väetiste kaubanduslikke nimetust ning 41 väetiste käitlemisega tegelevat firmat. Kõige rohkem kaubanduslikke nimetusi on registreerinud Kemira Agro Eesti AS (53), Hydr

Eesti OÜ (39) ja OÜ Rekle väetis (26).

Tüüpnimetustest on registris rohkem esindatud NPK täisväetis (13 firmat), ammooniumnitraat (12 firmat) ja eriotstarbelised väetised (10 firmat). 2000. aasta jooksul lisandus registrisse 35 uut tüüpnimetust koos tootja, töötaja või sissevedaja nimega, 102 uut kaubanduslikku nimetust ja 15 uut firmat, muudeti 1 firma nimi ja 2 kaubanduslikku nimetust. Järelevalve käigus kontrolliti 149 tootjat, töötajat, sissevedajat või vahendajat. Väetistest võeti kokku 77 proovi.

Järelevalvet väetiste käitlemise üle teostatakse väetiseseaduse ja selle rakendusaktide alusel. Põhiülesanneteks on väetiste registreerimine ja järelevalve. Oluline on inspektorite erialane juhendamine ja koolitus eesmärgiga vähendada nõuetekohase järelevalve tulemusena ohte tarbijale ja keskkonnale. Probleemideks eelkõige väetissegude kvaliteedi puudulik tagamine tootja poolt, haigustekitajate rohke esinemine kompostides ning elementaarsete nõuete vastu (nt pakendi märgistus) eksimine firmade poolt, mis impordivad väetisi vaid üks-kaks korda aastas.

Mahetoetuse taotlejate kontrollimisel esinesid andmete mittevastavused 19 taotleja puhul, mis moodustab 43% kontrollitud taotluste koguarvust. Järelevalve läbiviimise käigus tuvastati puudujääke mahemärgi kasutusloa väljaandjate töös, eelkõige kultuuride kasvupindade arvestuse pidamisel. Taotlejate poolt esitatud pindade erinevused võrreldes kontrolli käigus tuvastatud ja mahemärgi väljaandjate poolt esitatud andmetega olid tingitud eeskätt sellest, et taotlused esitati otse PRIA-le, mitte läbi maakondlike struktuuriüksuste. Mahetootjad ja üleminekuperioodil olevad tootjad ei olnud piisavalt informeeritud otsetoetuste taotlemise tingimustest ja maksmise korrast

1.2.8. Maaparandus

Kuivendussüsteemide olukord

Eestis on kuivendatud maid kokku 730 000 ha, sellest 649 000 ha dreanaazkuivendusega ja 81 000 ha kraavkuivendusega. Poldreid on 7 900 ha. Maaparandustööde käigus on ehitatud 10 500 km teid.

Suurem osa tänaseni kasutuses olevatest maaparandussüsteemidest on rajatud ajavahemikus 1970-1980 (Joonis 10). Maaparandussüsteemid amortiseeruvad umbes 30 aastaga ja nende käigushoidmiseks on sisuliselt 10-15 aastase intervalliga tarvilik süsteemide osaline taastusremont, mis võimaldab mõnevõrra ajaliselt edasi lükata terviksüsteemi kapitaalremonti. Seega tõuseb lähiaastatel järsult suuremat remonti vajavate objektide arv.

Hinnangute kohaselt võivad hooldamata maaparandussüsteemid põhjustada 6-10 aasta pärast põllumaa senise kvaliteedi langust ja 25-30 aasta pärast põllumajanduslikust kasutusest välja langemise.

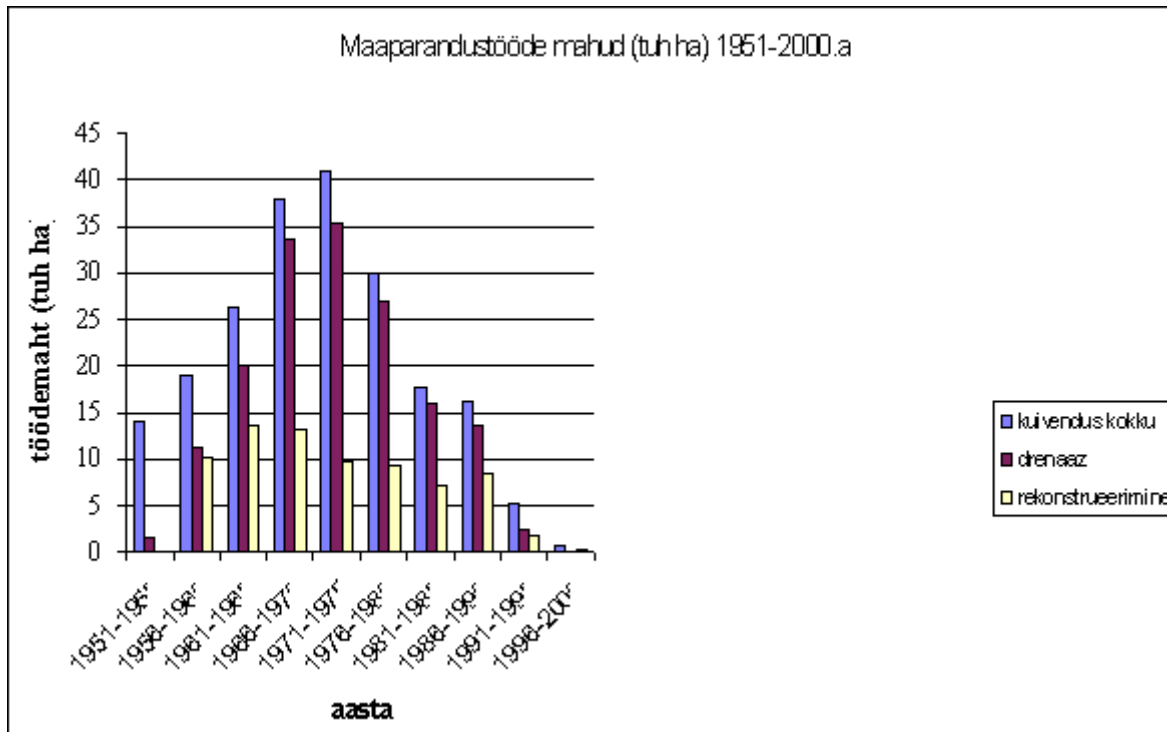
Eesti liitumisel Euroopa Liiduga peab Põllumajandusministeerium vajalikuks korras hoida 550 000 ha kuivendamist vajavast maast, mille korrashoiuks on vaja teha igal aastal rekonstrueerimistöid 20 000 ha. Tegelikult rekonstrueeriti 1996.-2000. a kokku kuivendussüsteeme 200 ha.

Lahendamist vajab poldrite säilitamise ja edaspidise kasutamise korraldamine. Maaparandussüsteemide korrastamisel on pööratud enam tähelepanu keskkonnakaitse ja maastikuhoolduse printsiibile (põllumajandusmaastiku keskkonnaseisundi parandamine, kultuuripärandi säilitamine ning maastiku bioloogilise mitmekesisuse suurendamine ja elamuslikkuse kujundamine).

Maaomanikud ei suuda teha maaparandustöid oma jõududega. Vajalik on riiklik toetus ja välisprojekte kaasamine tingimusel, et vastutus edasise hoolduse eest läheb üle ühistutele.

Ülevaade aastatel 1991-2000 riigi toetusega tehtud tööde kohta maaparandus ja infrastruktuuri objektidel on toodud alljärgneval joonisel.

Joonis 10.

Viimase 3 aasta jooksul on Maailmapanga laenuga korrastatud kuivendussüsteemide peakanaleid - eelvoolusid enam kui 75 000 ha-l (Maailmapanga laenu ei ole kasutatud põldude kuivendussüsteemide uuendamiseks).

Hollandi organisatsiooni *Senter* toetusel alustati 1998. a integreeritud kuivenduse ja maakorralduse pilootprojektiga kahes piirkonnas - Rapla maakonnas Kodila (1046 ha) ja Tartu maakonnas Vara (935 ha). Maakorraldus, maade ümberkruntimine ja teeparandustööd on mõlemas piirkonnas 2000. a edukalt lõpule viidud. Kuigi teostamise finantseerimine ei ole veel kinnitatud, on jõutud kokkuleppele kahe uue piirkonna - Rapla maakonnas Kuimetsa (869 ha) Saare maakonnas Kärla (800 ha) - ettevalmistamises ja projekteerimises.

2000. aastal koostati Eesti firma PB Maa ja Vesi AS ja Soome firma *Salaojakeskus Ry* ühistöö tulemusel 185 ha poldrite ja 118 ha vihmutuse rekonstrueerimisprojektid koos esialgsete maksumustega ning anti ülevaade Põhjamaade vastavatest uuringutest ja trendidest.

Kuni 1995. aastani olid maaparandussüsteemid kohalike maaparandusbüroode bilansis. Pärast maade tagastamist antakse maaomanikele nende maal paiknevad maaparandussüsteemid tasuta üle. Seisuga 31.12.2000 oli 22% kuivendussüsteemidest maaomanikele üle antud

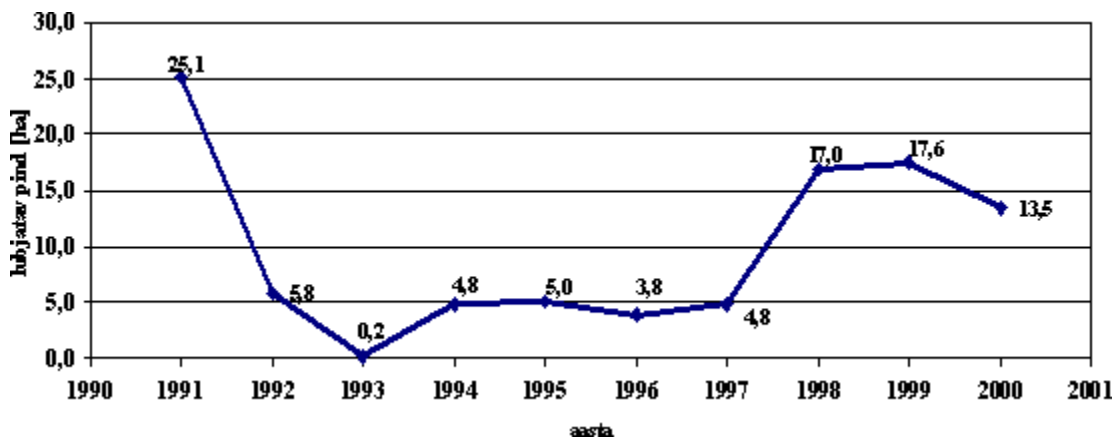
Esimene Maaparandus- ja Veeühistu asutati 1993. aastal. Alates 1995. aastast toetab riik maaparandusühistute asutamist ja nende tööle rakendamist. Seisuga 31. 12. 2000 on registreeritud kokku 100 maaparandusühistut. Maaparandusühistute tegevuse paremaks koordineerimiseks on loodud Maaparandus- ja Veeühistute Keskliit ja Maaparandus- ja Veeühistute piirkondlikud liidud (seisuga 31.12.2000 on registreeritud 7 liitu).

Happeliste muldade lupjamine

Happeliste muldade lupjamistöde mahud vähenesid alates 1992. kuni 1998. aastani, mis põhjustas põllumajanduslike maade taashapestumise (Joonis 11).

1997. aastal moodustati lupjamistöde koordineerimise komisjon, kuhu kaasati teadlased, poliitikud, lubimaterjali tootjad ja riigiametnikud. Komisjon jõudis järeldusele ja tõestas, et lupjamistöde katkemisel halveneb keskkonna seisund ja väheneb põllumajandustoodang ning selle kvaliteet. Kunda Tsemenditehasel oli probleemiks, tsemenditootmisest tuleneva jäägi - klinkritolmu, ladustamine, mille pealt maksti ka saastemaksu. Teadlaste hinnangul on klinkritolm sobilik materjal happesuse vähendamiseks. Lisaks sisaldab Kunda klinkritolm olulisel määral väetisaineid, mille tõttu on ta eriti populaarne põllumajandustootjate seas.

Joonis 11. Põldude lupjamine 1990.-2000. a

Lubiväetiste laotamistöde kvaliteedi parandamiseks käivitati 1998. aastal Soome Keskkonnaministeeriumi ja Eesti Põllumajandusministeeriumi vahel ühisprojekt lubimaterjalide laotusmasinate tootmiseks. Hangiti ka lisavahendeid tööde teostamiseks ja põllumeeste toetamiseks.

Muldade happesus on viimastel aastatel suurenenud. Lupjamist vajavate muldade pindala on hinnanguliselt 200 000 - 300 000 ha. Happelisi muldasid tuleks lubjata 5 aasta tagant. Tööde teostamise komplekshind 2000. aasta hinnataset arvestades jääb vahemikku 800-2500 krooni ha kohta.

Diplomeeritud maaparandus- ja veemajandusinseneride ettevalmistamine.

Alates 1956. aastast on Eesti Põllumajandusülikooli (EPMÜ) lõpetanud 1066 inseneri. Taasiseseisvumisperioodil on tunduvalt vähenenud nii vastuvõtt, kui ka ülikooli lõpetamine.

Tabel 13. EPMÜ vastuvõtt ja lõpetamine veemajanduse erialal 1991-2000. a

Aasta	Vastuvõtt	Lõpetanud	s.h maaparanduse õppesuunal
1991	15	17	17
1992	15	36	36

1993	15	3	-
1994	15	14	-
1995	15	7	-
1996	15	4	-
1997	15	15	-
1998	15	8	-
1999	28*	3	-
2000	30*	4	-

* - koos tasulise õppega

Lõpetanute arvu vähenemine on tingitud valdavalt noorte majanduslikest tingimustest. Maaparanduse vabalt valitava õppesuuna hääbumise on põhjustanud põllumajanduse, eriti maaparanduse madal prestiiž insenerhuvidega noorte hulgas. Suurem osa üliõpilastest on valinud veekaitse õppesuuna. Peamine osa lõpetanutest või õpingu katkestanutest on siirdunud tööle kas veevarustuse ja kanalisatsiooni valdkonda või üldehitusse jt erafirmadesse. Riiklike ja omavalitsusstruktuuridesse on tööle läinud vähesed, mistõttu on neis spetsialistide kaader küllalt eakas.

Maamajanduse radikaalne ümberstruktureerimine taasiseseisvumisel on toonud kaasa uusi probleeme nii maakasutuse kui ka sellega seotud tehnilise infrastruktuuri valdkonnas. Nende lahendamine on nõudnud ja nõuab ka edaspidi rakendusteaduslike uuringuid. Selleks on arendatud koostööd EPMÜ teadlaste ja projekteerimisfirmade spetsialistidega. Põhiprobleemideks on maaparandushoiu ökonoomika, kuivendatud maade, eriti poldrialade edasine kasutamine ja selle mõju дренаaži tehnilisele seisukorrale, kuivendussüsteemide tehnilise seisukorra üldine hindamine, maaparanduslikud keskkonnameetmed ning kõigi sellega seotud digitaalse andmekogu loomine.

1.3. Loomakasvatussektor

1.3.1. Üldine olukord

Loomakasvatuse kogutoodangu vähenemine aastatel 1993-1999 on olnud suurem kui taimekasvatuses. Loomade arv ning loomakasvatussaaduste toodang on aasta-aastalt vähenenud. Põhjuseks on madalad kokkuostuhinnad ja põllumajanduse ümberstruktureerimise mõjud. Siseturu hindu mõjutas 1997-1999. aastal järsk maailmaturu hindade langus keskmiselt 35% madalamale viimase 15 aasta keskmisest tasemest. Veiste arv on 10 aastaga vähenenud 65%. Lammaste ja kitsede arv on langenud ca 78% (Tabel 14). 1990-ndate aastate alguses alanud loomade arvu vähenemine on põhjustanud karja- ja rohumaade kasutusest väljajätmist ning nende umbrohtumist ja võsastumist.

Tabel 14. Loomade arv seisuga 31. detsember (tuh pead)

	Veised	Sead	Lambad ja kitsed	Hobused	Linnud
1991	708,3	798,6	142,8	7,8	5 538,3
1992	614,6	541,1	124,2	6,6	3 418,1
1993	463,2	424,3	83,3	5,2	3 226,1
1994	419,5	459,8	61,5	5,0	3 129,7
1995	370,4	448,8	49,8	4,6	2 911,3
1996	343,0	298,4	39,2	4,2	2 324,9

1997	325,6	306,3	35,6	4,2	2 602,0
1998	307,5	326,4	30,8	3,9	2 635,7
1999	267,3	285,7	30,9	3,9	2 461,8
2000	243,8	268,3	31,4	3,6	2529,0

Allikas: ESA

1.3.2. Piimakarjakasvatus

Piimakarjakasvatus on põllumajandusettevõtete peamine sissetulekuallikas vaatamata sellele, et piima kogutoodang on viimase 10 aasta jooksul vähenenud 1,6 korda. 2000. aastal toodeti 629 000 t piima (1991. aastal 1 093 000 t) (Joonis 12).

Languse põhjuseks on loomade arvu vähenemine, mille tingis idaturu ostujõu järsk langus, eksportmahtude vähenemine ja madalad tootjahinnad. Seoses tootmisüksuste ümberstruktureerimisega, tootmise tasuvuse vähenemisega ja söötmingimuste halvenemisega langes aastatel 1990 - 1993 lehmade produktiivsus. Alates 1994. aastast hakkas piimatoodang lehma kohta taas tõusma. 2000. aastal oli piimatoodang lehma kohta 12% kõrgem 1990. aasta tasemest. Piimatootmine langes 2000. aastaks 43%. Languse põhjuseks on loomade arvu vähenemine, mille tingis idaturu ostujõu järsk langus, eksportmahtude vähenemine. Samal ajal on suurenenud piimatootmine lehma kohta.

Tootjad

Loomapidajaid on kõige rohkem (67,9%) suurusrühmas kuni 10 lehma ja kõige vähem (7,7%) suurusrühmas üle 100 lehma. Ligi 70% lehmade üldarvust peetakse üle 100-pealistes karjades.

Tabel 15. Jõudluskontrolli all olevate lehmade arv ja karja suurus

Suurus- rühmad	Karjade arv	%	Lehmade arv	%
... - 4	1 246	38,8	2 859	2,8
5 - 10	934	29,1	6 573	6,4
11 - 50	691	21,5	13 853	13,5
51 - 100	94	2,9	6 923	6,8
101 - 300	169	5,3	29 755	29,1
300 - 900	70	2,2	32 249	31,5
900 - ...	7	0,2	10 181	9,9
KOKKU	3 211	100,0	102 393	100,0

Allikas: PRIK

Lehmapidajate arv on vähenenud põhjustatuna piimaringide sulgemisest või ebasoodsatel konjunktuuriperioodidel tootmisest loobumise tõttu. Seoses nii kokkuostetavale piimale kui ka piimatootmisele esitatavate nõuete karmistumisega väheneb selliste tootjate hulk lähiajal veelgi, kuna ei suudeta sammu pidada kaasaja efektiivsete tootmingimustega. Üle 100-pealiste karjade viimaste aastate vähenemise on tinginud mitmete suurte põllumajandusettevõtete pankrotistumine või piimatootmisest loobumine mõne teise valdkonna kasuks. Kasvanud on 11-50-pealiste karjade arv.

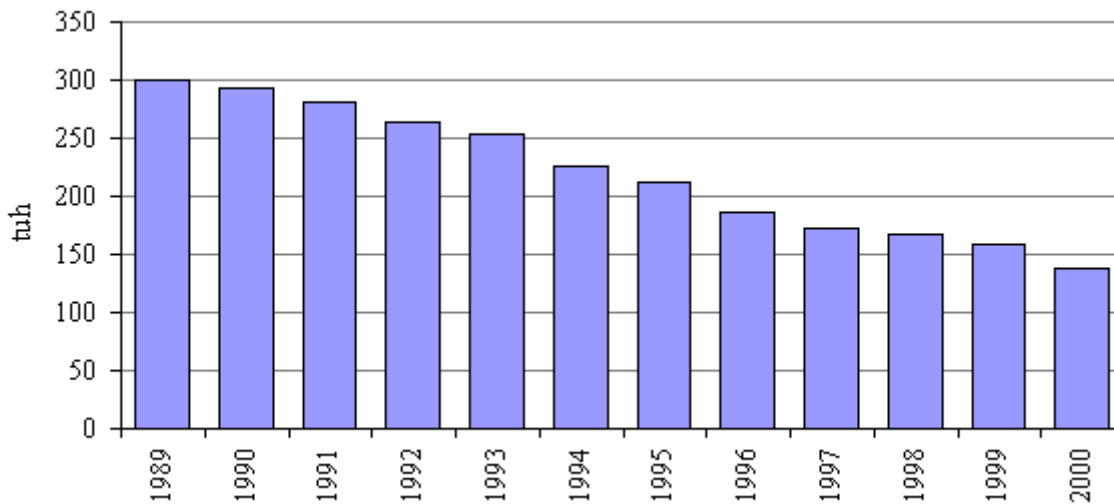
Lehmade arv

2000. aastal vähenes lehmade arv Eestis võrreldes 1999. aastaga 7700 looma võrra ehk 5,6%, moodustades 1. jaanuari 2001 seisuga 130 700 looma. (Joonis 12).

1998/1999. aasta ebasoodsa turukonjunktuuri tõttu toimunud karjade likvideerimine on peatunud, tugevamad ning konkurentsivõimelisemad tootjad jätkavad tegevust. Lähiaastatel ei prognoosita lehmade arvukuses märkimisväärtset langust, pigem on eeldada mõningast tõusu.

Karjade struktuuris on valdavalt (71,4%) eesti holsteini tõugu lehmad ning nende osakaal võrreldes eelmise aastaga on tõusnud 2,6% võrra. Holsteini tõugu lehmade arvu kasv on tingitud nende kõrgemast geneetilisest potentsiaalst võrreldes eesti punase ning eesti maakarja tõugu lemadega. Eesti maakarja tõugu lehmade osakaal on tõusnud 0,4%-lt 0,5%-le, mis on põhjustatud riigi poolt antavast toetusest maakarja tõugu (kui ohustatud tõug) lehmadele. Eesti punast tõugu lehmade osakaal on 28,1%, mis võrreldes eelmise aastaga on vähenenud 2,7% võrra.

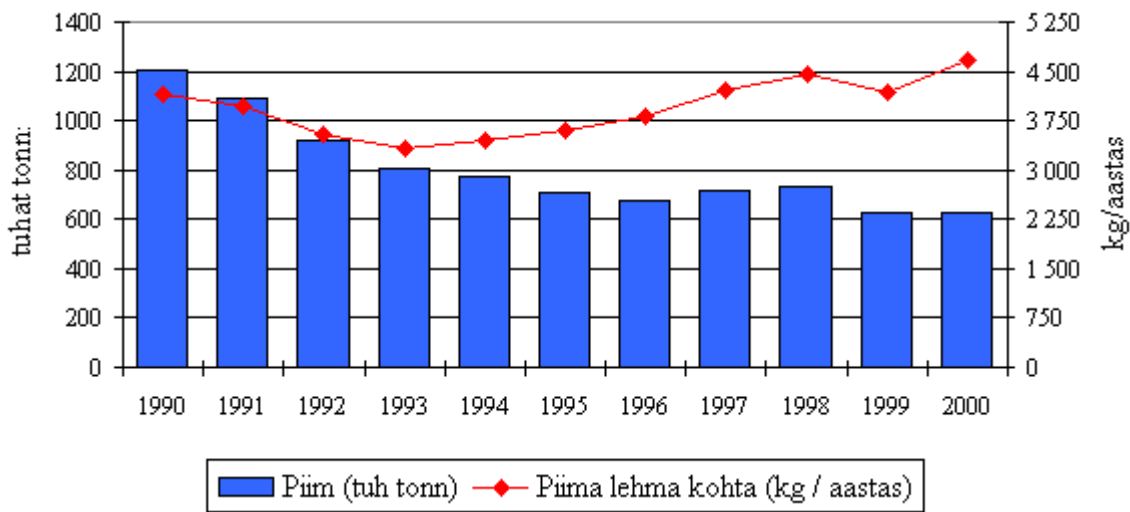
Joonis 12. Lehmade arv seisuga 31. detsember 2000

Piimatoodang

2000. aastal toodeti esialgsetel andmetel piima 628 663 t, mis on 1999. aastaga võrreldes 0,4% ehk 2577 t rohkem (Joonis 14). Piimatööstustele realiseeriti 408 677 t piima ehk 1,1% rohkem kui 1999. aastal. Piima kvaliteet võrreldes eelneva aastaga paranes. Kui 1999. aastal moodustas eliit- või kõrgema sordi piim 79,4% kokkuostetud piimast, siis 2000. aastal oli see 83,3%. I sordi piima osakaal aga langes 16,8%-lt 14,2%-le. Varutud piima rasvasus oli 2000. aastal keskmiselt 3,9% ehk 0,1% kõrgem kui 1999. aastal.

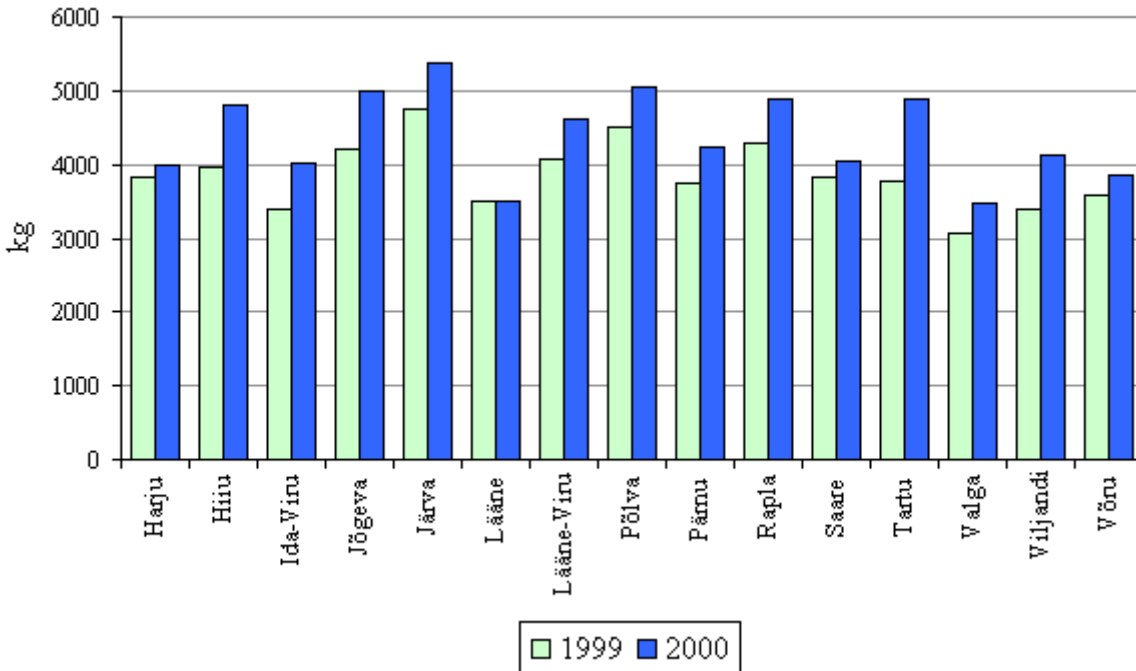
Joonis 13. Piima kogutoodang ning keskmine produktiivsus lehma kohta aastas

Piima kogutoodangu kasv vähenenud lehmade arvu juures on seletatav allesjäänute kõrgema produktiivsusega, mis 2000. aastal saavutas rekordilise taseme - 4658 kg. See on 487 kg (11,7%) rohkem kui eelmisel aastal ning 202 kg rohkem kui 1990-ndate rekordaastal 1998 (Joonis 16). Samas on piimatootjad hakanud suuremat rõhku panema söötade, eelkõige silode tootmisele ja kvaliteedile ning täpsemalt tasakaalustatud söödaratsioonide koostamisele.

Piimatoodang lehma kohta kasvas kõikides maakondades, sealhulgas suurim juurdekasv oli Tartumaal (29,8%), suurim keskmine piimatoodang lehma kohta aga Järvamaal (5979 kg) (Joonis 14).

Joonis 14. Keskmine piimatoodang lehma kohta maakondade lõikes

Allikas: ESA

Tootmiskulud

EPMÜ Loomakasvatuse instituudi ning Jäneda Õppe- ja Nõuandekeskuse

poolt 1999. aastal läbiviidud uurimustest selgus, et piimatootjate kolm suuremat kululiiki - söödakulud, palga- ja sotsiaalmaksukulud ning kütusekulud - moodustavad keskmiselt 70% kõikidest tootmiskuludest. Söödakulu osatähtsus oli suurim 11-50-lehma pidajatel (u 50% kogukuludest), siis alla 10-lehma omanikel (47%) ja kõige väiksem üle 100-pealiste karjade omanikel (44%). Üle 100-pealiste karjade pidamisel moodustas palga ja sotsiaalmaksu osatähtsus ligi veerandi, teistel gruppidel oli see vaid mõni protsent (kasutasid minimaalselt palgatööjõudu, enda ja pereliikmete tehtud tööd pole arvesse võetud). Kütusekulude osatähtsus suurte karjade omanikel oli tunduvalt väiksem (7%) kui väiksemate karjade pidajatel (10-13%). Seega saab välja tuua väga ühese seaduspärasuse - mida kõrgem on piima väljalüps lehma kohta, seda efektiivsemalt on võimalik majanduslikus mõttes toota. Piimatootmine muutub tasuvaks alates 4000- 4500 kg aastatoodangu juures lehma kohta (Järeldus kehtib madala töötasu ja odava põhivara korral, vt Tabel 16. Toimetaja märkus).

2000. aastal eraldati piimandusele ja piimakarja aretamise ühistegevusele kokku üle 8,7 mln krooni, sellest 1,95 mln krooni määrati pikaajalise projekti "Eesti veisetõugude maksimaalse piimajõudluse väljaselgitamine" toetuseks. Projekti eesmärk on piimatootmise efektiivsuse tõstmine ja sellekohase kompetentse nõuandeteenistuse väljakujundamine.

Oluliseks toetuseks loomakasvatajatele oli ka tõuaretuse toetus, mida 2000. aastal said veisekasvatusega tegelevad aretusühistud ja -seltsid kokku 7,5 mln krooni ulatuses.

2000. aastal valmistati ette toetuse "Koolipiim" kohta seadusandlus ja rakendusprogramm, mille eesmärgiks on soodustada koolilaste tervislikku toitumist ja kujundada lastes piimatoodete toitumisharjumusi. Programm rakendus 2001. aasta jaanuarist.

2001. aastal on ministeeriumi tegevuse eesmärk piimakvootide süsteemi ettevalmistamine ning kokkuostetava piima kvaliteedi hindamiseks sõltumatu labori süsteemi rakendamise ettevalmistamine.

Efektiivne piimakarjakasvatus

Eeltoodud valimile tuginev analüüs näitab üheselt seaduspärasust - mida kõrgem on piima väljalüps lehma kohta, seda efektiivsemalt majanduslikus mõttes on võimalik toota. Teiseks mõjutavad piimatootmise tasuvust töötajale makstav palgatase ja loomakoha maksumus. Alljärgnevalt on esitatud väljavõte Saksa Arengupoliitika Instituudi ettekandest Põllumajandusministeeriumile, milles on analüüsitud tootmiskulude sõltuvust produktiivsusest, loomakoha maksumusest ja töötasu tasemest.

Tabel 16. Piima tootmiskulude (kr/kg) sõltuvus produktiivsusest, töötasu tasemest ja loomakoha maksumusest

produktiivsus kg lehma kohta aastas	töötasu 16 kr/h				töötasu 32 kr/h				töötasu 48 kr/h			
	loomakoha maksumus (kr)				loomakoha maksumus (kr)				loomakoha maksumus (kr)			
	0	19600	29600	40000	0	19600	29600	40000	0	19600	29600	40000
3500	2,60	3,13	3,44	3,76	2,99	3,52	3,84	4,16	3,39	3,92	4,23	4,56
4000	2,40	2,86	3,14	3,42	2,75	3,21	3,48	3,77	3,09	3,56	3,83	4,12
5000	2,09	2,46	2,68	2,90	2,36	2,73	2,95	3,18	2,64	3,01	3,23	3,46
6000	1,89	2,20	2,39	2,58	2,13	2,43	2,62	2,81	2,36	2,67	2,85	3,04

Loomakoha maksumus sõltub farmi suurusest, tehnoloogiast ja hoone kapitaalsuse astmest. Ligikaudsete hinnangute järgi on loomakoha maksumus 200-kohalises farmis keskmiselt 20 000 krooni ja 20-kohalises farmis keskmiselt 40 000 krooni.

Analüüsist selgub, et esialgu püsivad konkurentsiga ka suhteliselt madala produktiivsusega (alla 4000 kg piima andvate lehmadega), piimafarmid, seda tänu odavale tööjõule ja amortiseerunud põhivarale. Perspektiivis on võimalik töötasude tõstmine ja konkurentsiga püsimine ainult kõrge toodanguga suuremates farmides, kus loomakoha maksumus ei ületa 20 000-25 000 krooni.

1.3.3. Lihatootmine

Lihatootmine on üks traditsioonilisi põllumajandustootmisharusid piima- ja teraviljatootmise kõrval. Eestis toodetakse peamiselt sealiha, mis moodustas 2000. a lihatoodangust 55%, osatähtsusest järgneb veiseliha 28%, linnuliha 16% ning lamba- ja kitseliha 1%. Lihatoodang oli 1990. aastal 182 500 t. 2000. aastal toodeti kokku vaid 51 000 t liha, seega toodang on vähenenud 72% võrra (Tabel 17). Lihatootmise vähenemine on põhjustatud idaturu nõudluse olulisest vähenemisest ning paari viimase aasta madalatest kokkuostuhindadest siseturul.

Tabel 17. Lihatoodang (tuh t)

	Lihatoodang	Veiseliha	Sealiha	Lamba- ja kitseliha	Linnuliha
1991	151,8	52,0	75,2	2,2	22,1
1992	107,9	45,4	50,1	1,8	10,3
1993	83,7	42,6	34,7	1,2	5,1
1994	69,4	31,0	30,5	1,3	6,5
1995	67,7	25,8	35,4	0,8	5,6
1996	58,6	22,1	31,7	0,5	4,3
1997	53,4	19,0	29,5	0,5	4,4
1998	60,0	19,3	32,4	0,4	7,9
1999	61,1	21,7	31,3	0,4	7,7
2000	51,01	14,4	28,12	0,54	8,10

Allikas: ESA

Nii liha tootjaid kui töötajaid mõjutasid 2000. aasta 1. jaanuaril kehtima hakanud uus toiduseadus ja selle alusel kehtestatud rakenduslikud aktid, sh uus liha hügieeninõuete eeskiri. Möödunud aastal viidi sisse euronõuetele vastav veiste märgistamine, kohustuslikuks muutus ka sigade ja lammaste märgistamine ja registreerimine.

Veiseliha

Veiste arv on Eestis aasta-aastalt langenud. 2000. aasta lõpu seisuga oli veiseid 243 800 ehk ligi 10% vähem kui eelmisel aastal.

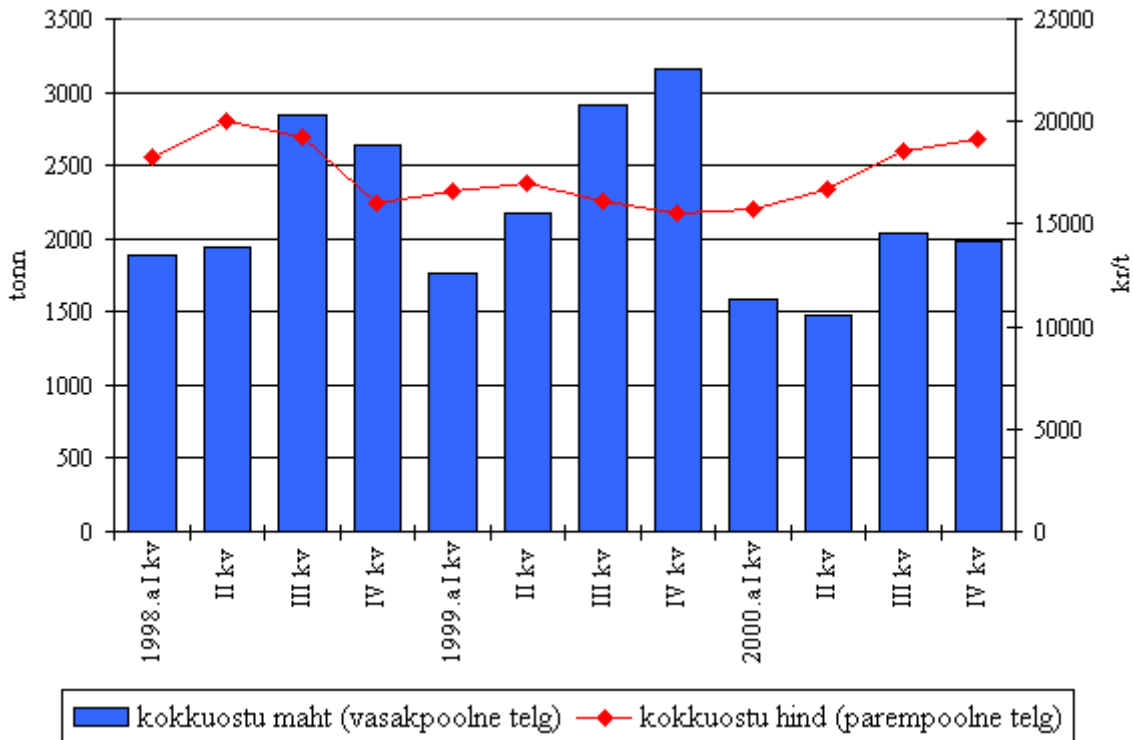
Kuna piimalehmade arvu vähenes ja veiseliha tootmine on sõltuvuses lehmade arvust, vähenes 2000. aastal veiseliha toodang 14 400 t-ni.

Maailma veiseliha turgu mõjutasid 2000. aastal esinenud suu- ja sõrataudi puhangud ning hullulehmataudi juhud. Hullulehmataudi mõju veiseliha toodangule ilmneb tugevamini ilmselt 2001. aastal. Hetkel on veiseliha hinnad maailmas suhteliselt kõrged, kuigi Euroopa Liidus langesid hinnad aasta lõpul seoses vähenenud tarbimisega. Hullulehmataudi puhangutega seoses on keelatud Eestisse veiseliha sissevedu kümnest Euroopa riigist, mis tingib kohaliku lihatootmise suurendamise vajaduse.

Viimastel aastatel püsivad madalad veiseliha kokkuostuhinnad on tingitud tootjate vähesest huvist veiste nuumamise vastu. Sel põhjusel on seni enamus pullvasikatest tapetud alla 1 kuu vanustena. 2000. aasta teisest poolest alates tõusid kokkuostuhinnad ning detsembri keskmisena oli see

18,31 kr/kg. Siiski olid kokkuostetud veiseliha kogused 2000. aasta jooksul varasemast väiksemad, ka aasta lõpul oli vaatamata kõrgele kokkuostuhinnale loomade realiseerimine tapamajja tagasihoidlik. Seega võib järeldada, et veiste arvu langus on jõudnud lõppfaasi ja edaspidiseks prognoositakse veiste arvu aeglast tõusu.

Joonis 15. Veiseliha kokkuostu maht ja hind 1998-2000.

Veiseliha tootmine on suurenenud ettevõtetes, kodumajapidamistes aga on vähenenud. Pullmullikate osa ettevõtetes on aasta-aastalt tunduvalt vähenenud, kodumajapidamistes aga kasvanud, millest võib järeldada, et ettevõtetes on veiseliha tootmine kasvanud seoses lehmade arvu vähenemisega, kodumajapidamised toodavad valdavalt noorloomaliha.

Hoogustumas on lihatõugu veiste kasvatus. 21. juulil 2000. a loodi Eesti Lihaveisekasvatajate Selts ja alates 2001. aastast teostatakse lihatõugu veiste jõudluskontrolli. Lihaveiste tõuaretuse koordineerimise kohustus on pandud aretusühistule "Eesti Punane Kari".

Lihaveisekasvatusega tegeletakse 14 maakonnas, üle 50% karjadest on koondunud Hiiumaa, Saare ja Lääne maakonda. Kokku on lihatõugu veistega karju 76. Üle poole lihaveisekasvatajatest peavad suhteliselt väikeseid karju (kuni 10 lihaveist).

Jäeneda Õppe- ja Nõuandekeskuse spetsialistide poolt 2000. aastal läbiviidud uuring andis ülevaate lihatõugu veiste olukorrast. Esialgu on lihaveiseid Eestis vaid 1220 ehk 0,5% veiste üldarvust. Enamus lihatõugu veistest on herefordid (72%), vähesemal määral peetakse aberdiin-anguse, limusiini, šarolee ja šoti mägiveise tõugu loomi. Lihatootmise eesmärgil kasvatatakse ka suhteliselt palju ristandeid. Lihaomaduste poolest on eelnimetatud lihaveiste tõud võrdsed, väljaarvatud šoti mägiveise puhul, mille lihatoodang on väiksem ning neid kasvatatakse Eestis peamiselt eksotilisuse pärast.

Sealiha

Sealiha toodeti 2000. aastal 28 100 t, mis on viimase kümne aasta tagasihoidlikem tulemus. Eelmise aastaga võrreldes oli vähenemine 10%.

Pärast 1993. aasta suurt toodangulangust on sigade kokkuost püsinud suhteliselt ühtlasel tasemel (2000. a 15 500 t liha). Erinevalt paljude aastate seaduspärasustest, suurenes 2000. aasta IV kvartalis kokkuostetud sealiha kogus. 1998-1999. aasta hindade langusele (1999. a keskmine kokkuostuhind 16,8 kr) järgnes tõus kuni 26,2 kr kg eest (parima kategooria eest makstakse 27,7 kr/kg). 1999. aasta lõpus ja 2000. aasta alguses pakkumise suurenemine viis sealiha kokkuostuhindade mõningase langemiseni. Aasta II poolel tõusid kokkuostuhinnad taas ning on tänu imporditava sealiha senisest kõrgemale hinnale tootmist soodustavad. Eesti suurim seakasvataja EKSEKO laiendab sealihatootmist. Samas on sealiha tootmise suurendamise vastu huvi kahandanud eelmise aastaga võrreldes kõrgemad söödavilja hinnad.

Sealiha tootmine maailmas on viimaste aastate jooksul tunduvalt suurenenud. Sealiha hinnatrend maailmaturul oli kuni eelmise aastani langev, 2000. aastal, vastuseks peamiste eksportööride tootmise vähendamisele, aga hakanud maailmaturuhinnad järk-järgult tõusma. See peaks soodustama tootmise edasist laiendamist.

Viimastel aastatel on sigade arv püsinud suhteliselt stabiilsena -300 000 sea ümber. Umbes 85% sigadest peetakse tootmisettevõtetes. 2000. a lõpuks oli sigade arv küll aasta alguse seisuga võrreldes veidi langenud (268 300-ni), kuid suuremast põrsaste sünnist ja kokkuostetud sigade arvust järeldub, et teisel poolaastal suurenes sealiha tootmine veelgi.

Põllumajandusloomade registrisse kantud sigadest moodustavad suurema osa puhtatõulised jorkširid (42%) ja landrassi tõugu sead (24%), mis on oma lihaomaduste poolest võrdsed, ning 33% on mitmesugused ristandid. Üldise trendina ongi viimastel aastatel märgata ristandsigade pidamise hoogustumist.

Sealiha kvaliteet on pidevalt paranenud. Jõudluskontrolli andmetel on tailihasisaldus jõudluskontrolli all olevatel tõusigadel 58% (5 aastat tagasi oli 56%, soovitatav 59-60%) Realiseeritavate nuumsigade lihakehade keskmine tailiha sisaldus oli hinnanguliselt 56-57%. (1990. a. 50-51%)

EPMÜ Loomakaitseinstituudi (LKI) tehtud katse andmetel saadi õhukese peki ja kõrge tailihaprotsendiga ristandsead hämpširi tõugu kultide järglastest. Kohalikest tõugudest sobisid nuumikute tootmiseks paremini landrassi tõugu sead.

Alates 1. juulist 2000 võttis Euroopa Liit vastu otsuse kaotada sealiha ekspordisubsiidiumid ja andis Eestile tollivaba ekspordikvoodi. Ka Läti lõpetas impordikitsendused. Nimetatud otsused avaldasid mõju sealiha väliskaubandusele, kuna liha hinnad tõusid.

Lambaliha

Lambaliha toodang on jäänud 1999. aastaga võrreldavale 400 t tasemele. Lambaid kokku ostvaid suuremaid tapamaju on hetkel 4. Lammaste kokkuostuhinnad olid aasta lõpu seisuga 30-35 kr/kg. Veidi kõrgem on lambaliha hind poodides ja turgudel. Eestisse imporditava lambaliha hind on aga kokkuostuhinnast pea ½ võrra kõrgem (60 kr/kg). Töötlejate ja kauplejate huvi lambaliha vastu on suur, kuna vaatamata vähesele tootmisele eksporditakse lambaliha keskmise hinnaga 92 kr/kg. Lammaste koguarv Eestis on hakanud tõusma. Eelmise aastaga võrreldes on lambaid ESA andmetel 500 pea ehk 2% võrra rohkem. Lammaste arv 2000. aasta lõpul ulatus 31 400-ni. Järjest rohkem tegeldakse lambakasvatusega kodumajapidamistes.

Lambaliha kogutoodang maailmas on viimaste aastate jooksul samuti kasvanud ning nii talle- kui lambaliha nõudlus maailmas on hetkel suur, mistõttu on ka lambaliha hinnad suhteliselt kõrged.

Eesti lambakasvatusele on viimaste aasta jooksul mõju avaldanud 1999. aastal sisseviidud utetoetus. Selle tulemusena on hoogustunud lammaste märgistamine ning registrisse kandmine, mis on utetoetuse saamise üheks tingimuseks. Viimaste aastate trendina võib täheldada ka lambakarjade suurenemist. Lambaliha vähese pakkumise tõttu turul ja tänu suhteliselt soodsatele hindadele on tootjate huvi lambakasvatuse vastu suur. Tootmise kiiret kasvu pidurdavaks teguriks on asjaolu, et tõulammaste ostusoovid ületavad pakkumist. Tõulammaste müügivõimalusi piirab ka Eesti lammastel tuvastatud maedi-visna viirus.

Siiani on tootjatele probleemiks olnud turustamine. Eesti Lambakasvatajate Seltsi initsiatiivil ja ühistulise ettevõtluse toetuse abil on tehtud algust turustusgrupi loomisega ning turustusstrateegia väljatöötamisega.

Liha tootmiseks peetakse eesti tumedapealist ja eesti valgepealist lammast. Hetkel on ülekaalus tumedapealine tõug, kuid valgepealise osakaal on suurenemas. Põllumajandusloomade registris olevatest loomadest olid 69% tumedapealised ja 31% valgepealised. Eesti Lambakasvatajate Seltsis arvel olevatest uttedest on tumedapealistel vaid kerge ülekaal. Tõuomaduste parandajatena on kasutatud oksford-downi, texeli ja dala tõugu lambaid.

Linnuliha

Eestis toodeti 2000. aastal 8100 t linnuliha, kusjuures ligi 75% toodangust kattis AS Tallegg. Lihatoodangu kasv 2000. aastal võrreldes 1999. aastaga on olnud 5%. Juurdekasvu põhjuseks on ühelt poolt teiste lihaliikide tootmise vähenemine ja suurenenud nõudlus linnuliha järele.

Linnuliha osatähtsus kogu lihatoodangust oli 2000. aastal 15,9%. Võrreldes 1999. aastaga on see tõusnud 3,4% ja viimase viie aastaga 7,5%. Vaatamata tootmisharus tegelevate ettevõtete vähenemisega 2000. aastal, suurenes liha kokkuostu maht eelmise aastaga võrreldes 394 t. Kuigi Eesti suurimal linnulihatootjal AS Tallegg`il kasvas lihatoodang eelmisel aastal 13%, on arenguruumi veel küllaga, sest linnulihaga isevarustatavuse tase on jätkuvalt madal - 35%.

2000. aastal suurenes lindude arv Eestis võrreldes eelmise aastaga ligikaudu 5% ja oli viimase viie aasta keskmisel tasemel (1999. a. langes lindude arv ligi 6%). Maailmas on viimastel aastatel suurenenud nii linnuliha tootmine kui ka tarbimine. EL-i toodetud linnuliha moodustab 14% kogu maailma linnulihast.

Nõudlus linnulihale on kasvanud. Kui 1995. aasta kogu tarbitud lihast moodustas linnuliha 14,3%, siis 2000. aastal juba üle 20%. Tarbimise suurenemise põhjuseid on mitmeid: inimeste teadlikkuse tõus linnuliha omadustest, teiste lihaliikidega võrreldes madalam hind ja suhteliselt suur sortiment. Suur mõju on ka läbimõeldud reklaamikampaaniatel.

Linnuliha kokkuostuhind langes eelmisel aastal tänu odava linnuliha impordile. Kui I kvartalis oli linnuliha kokkuostuhind 17 580 kr/t, siis aasta lõpus juba 15 320 kr/t. Hinnalangus võrreldes 1999. aastaga oli ligikaudu 19%.

1.3.4. Kanakasvatus

Munade kogutoodang on viimase viie aastaga langenud, olles 1995. aasta tasemelt 326,7 mln tk vähenenud 2000. aastal 255,3 mln tüki. Langus 1999. aastaga võrreldes on olnud ligi 7%. Põhjuseks on linnukasvatusega tegelevate ettevõtete vähenemine. Eesti kanade munevus on viimastel aastatel olnud kõrgetasemeline: kui 1995. aastal saadi kana kohta keskmiselt 255 muna aastas, siis 2000. aastal juba 301 tk. Tootmise kasvu on taganud kvaliteetsemad söödad, lindude parem söödaväärindus, paremad söötmiss- ja pidamistingimused, kõrge aretusväärtusega munakanakrosside *ISA brown*, *Hisex brown* ja *Hisex white* kasutamine. Mainitud munakanakrosside munevus on võrdne, kuigi jõudluskontrollis on saanud paremaid tulemusi *ISA brown*.

Eesti suurim munakanakasvataja on AS Tallegg, kus toodetakse ja turustatakse veidi üle kolmandiku (ca 86 mln) meie kanamunadest. Teiseks suuremaks munatootjaks ja kaubastajaks on ligi 32 mln aastatoodanguga AS Tamsalu TERKO. Mõlemas linnukasvatustettevõttes toodetakse ja turustatakse Oomega-3 rasvhapetega rikastatud "tervisemune". Kuid Eestis on arvestatavaid munatootjaid veel teisigi. Veterinaar- ja Toiduameti poolt on munade turustamiseks antud tunnustamisnumbrid 15-le ettevõttele ja 14-le talufarmile.

Munadega isevarustus on jätkuvalt tagatud, kuigi munade tarbimine ühe elaniku kohta aastas on viimase viie aastaga vähenenud ligikaudu 30 muna võrra.

Kui linnuliha tootmiseks kasvatatakse Eestis valdavalt lihakana krosse *Hybro-G*, siis munakanadena kasutatakse 60% ulatuses valge ja 40% ulatuses pruuni munakoorega kanakrosse. Söötmine toimub vastavalt vanusegrupile täisratsiooniliste segajõusöötadega. Väiksemate tootjate puhul on levinud oma kasvatatud teraviljast ja ostetud söödakontsentraatidega rikastatud segasööda söötmine.

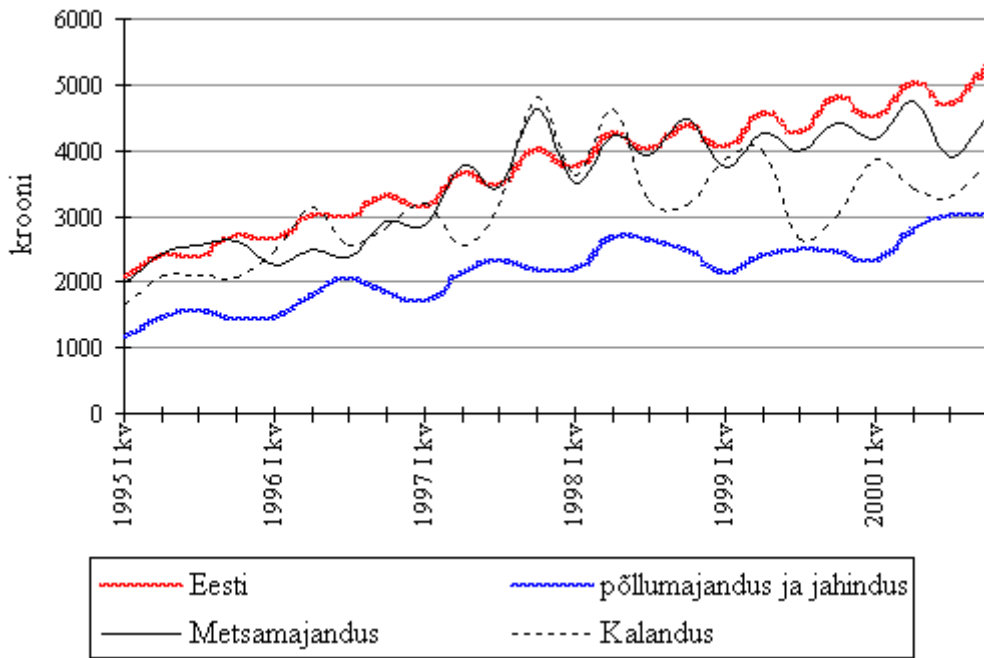
	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Mune keskmiselt ühe kana kohta, tk	255	278	280	300	302	301

1.4. Majanduslikud tulemused

1.4.1. Sissetulekud

Statistikaameti andmetel oli põllumajanduses ja jahinduses 2000. aasta IV kvartalis keskmine brutokuupalk 3021 krooni kuus, mis moodustab 57,2% vabariigi keskmisest kuupalgast (5279 krooni). Võrreldes 1999. aasta IV kvartaliga oli põllumajanduses ja jahinduses kuupalk tõusnud 23,1%. Võrreldes keskmist brutokuupalka põllumajandusega lähedalt seotud tegevusaladega - metsanduse ja kalandusega - on näha, et põllumajanduse ja jahinduse sektoris on palk vastavalt 32,8% ja 19,7% madalam. Kuni 1999. aastani on põllumajandussektori ja Eesti keskmise brutopalka vahe suurenenud, 2000. aastal see vahe juba vähenes mõnevõrra. Kui 1999. aasta IV kvartalis oli Eesti keskmine brutopalk 2344 krooni võrra suurem kui põllumajanduses, siis 2000. aasta IV kvartalis oli see 2258 krooni võrra suurem.

Joonis 16. Keskmine brutokuupalk majandussektorite lõikes

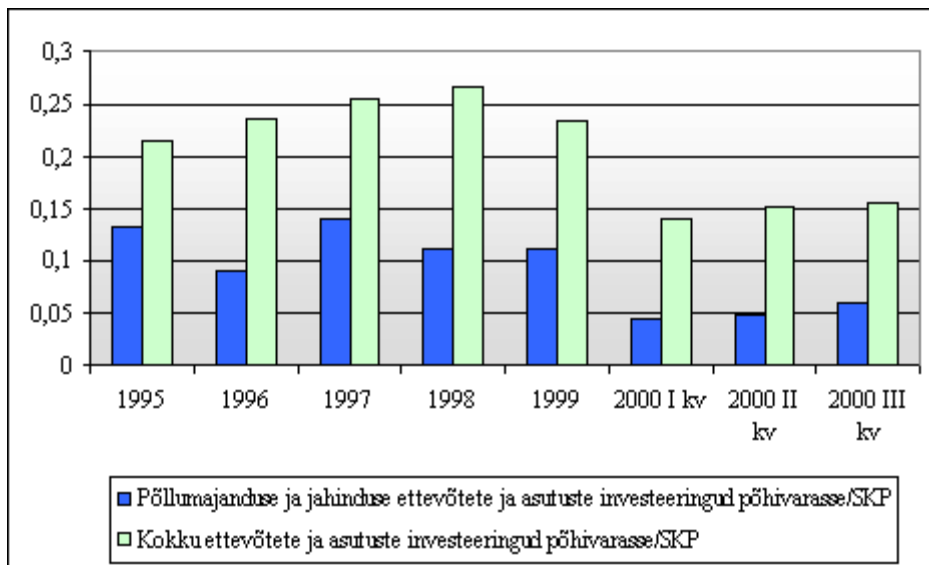
Allikas: ESA

1.4.2. Investeeringud

2000. aasta 9 kuuga investeeriti põllumajandusse 103,9 mln krooni ulatuses, mis 1999. aasta sama perioodiga võrreldes on oluliselt suurenenud (1999. a 56,3 mln krooni). 33% investeeriti ehitiste soetamiseks, ehitamiseks ja rekonstrueerimiseks, 56% seadmete, masinate, inventari ja transpordivahendite soetamiseks ja rekonstrueerimiseks, 6% maa soetamiseks ning 5% muudeks investeeringuteks (nt maaparandus, istandike rajamine jt). 2000. aasta IV kvartaliks kavandatakse investeeringuid veel 50,2 mln krooni ulatuses.

Riigis tehti investeeringuid 2000. aasta 9 kuu jooksul kokku 9,3 mld krooni ulatuses, mis võrreldes 1999. aasta sama perioodiga on püsinud samal tasemel (1999. aastal 9,1 mld jooksevhindades).

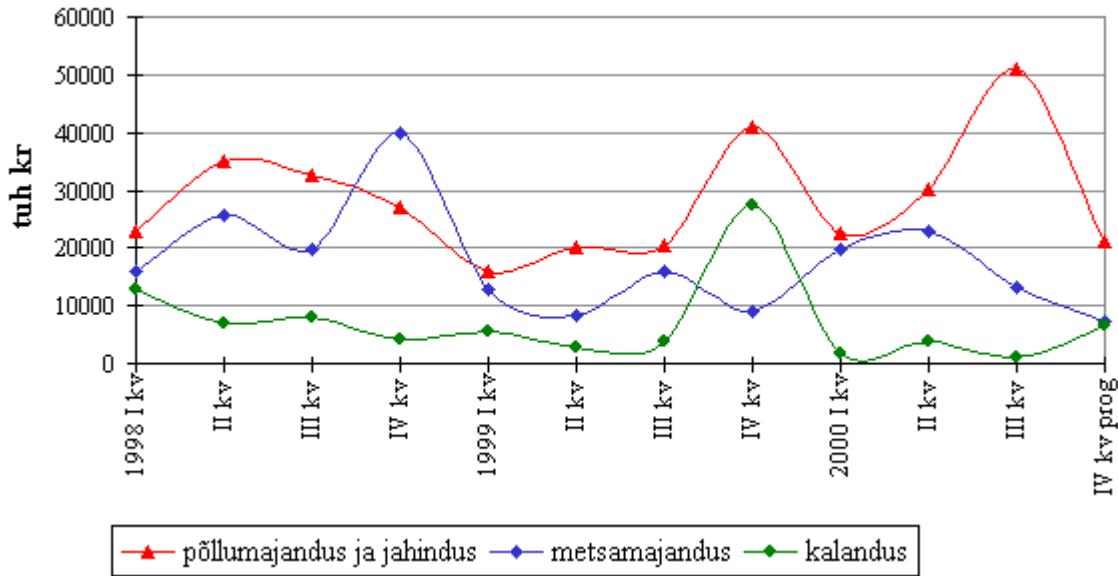
Joonis 17. Investeeringute suhe SKP-sse

Eeltoodud jooniselt selgub, et põllumajandusse investeeriti 2000. aastal 2,5

korda vähem kui riigis keskmiselt ja samavõrra vähem kui Eestiga sarnase põllumajandusettevõtete struktuuriga riikides. Investeeringute suhe SKP-sse oli USA-s 0,16, Suurbritannias 0,26, Uus-Meremaal 0,22 ja Lätis 0,10 (1999. aastal). Eesti põllumajandusse tehtud investeeringute suhe SKP-sse oli suhteliselt kõrge 1995. aastal 0,13 ja 1997. aastal 0,14, mis on ligilähedaselt samal tasemel USA-ga. Investeeringute vähenemine Eesti põllumajanduses SKP suhtes 0,05-ni 2000. aastal oli põhjustatud eelneva perioodi hindade langusest ja ettevõtete sissetulekute vähenemisest.

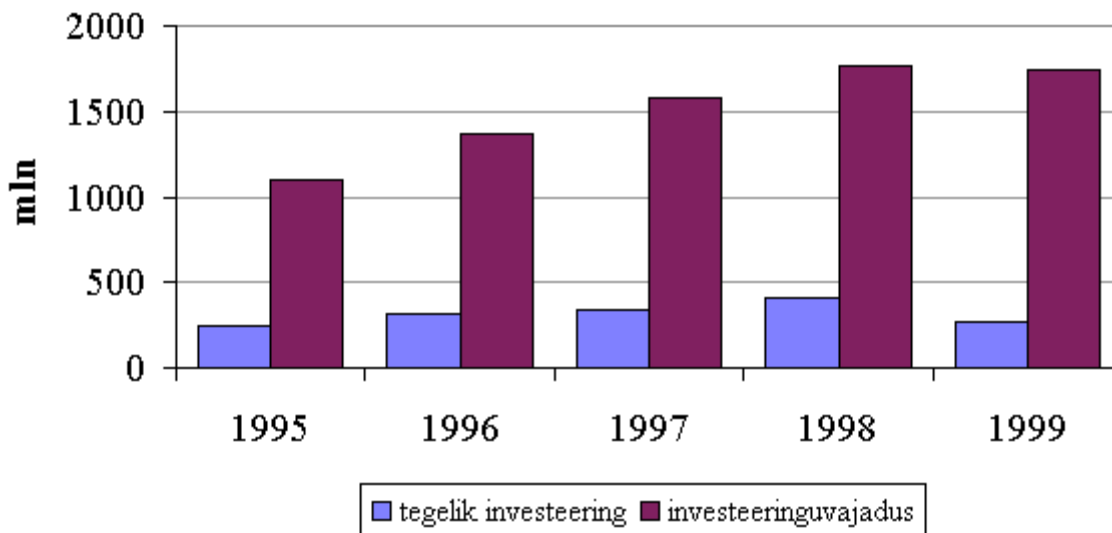
Joonis 18. Investeeringud põhivarasse sektorite lõikes

Allikas: ESA

Tegelik investeeringute tase on 1995-1999 aastatel olnud väga madal, kattes eksperthinnangute järgi vaid 1/3 taastootmiseks vajalikust investeeringumahust (Joonis 19). Alates 1997. aastast on oluliselt suurenenud kapitalirendi kasutamine.

Joonis 19. Investeeringud põllumajandusse

Allikas: Koostatud Põllumajandusministeeriumi eksperthinnangute põhjal

Madal investeeringute tase põhjustab madalat efektiivsust ja tootmise tasuvust. Eeltoodud teravilja- ja piimakarjakasvatuse majandusanalüüsisist selgus, et investeeringud tootmisteguritesse, mis suurendavad produktiivsust ja tõstavad toodangu kvaliteeti, on majanduslikult kasulikud. Lisaks majanduslikele kaalutlustele tuleb arvestada, et investeeringuid tuleb teha paratamatult ka toiduohutuse, veterinaaria ja fütosanitaarsete nõuete täitmiseks. Aastatega tekkinud investeeringuvajaku tõttu on põllumajanduse tasuvus ja sissetulekud vähenenud, mille tõttu taludel ja ettevõtetel ei jätku piisavalt vahendeid suletud ringist väljumiseks.

Prioriteetsed investeerimisvaldkonnad taimekasvatuses on mullaharimise, taimede kasvatamise ning söödakoristuse tehnoloogia ning hoidlad. Loomakasvatuses loomalautade sisseseaded: mikrokliima, sõnnikumajanduse, piimajahutuse ja muud seadmed

Experthinnangute alusel tuleks piimafarmide praeguse olukorra parandamiseks ning EL nõuetega vastavusse viimiseks investeerida aastani 2006 ca 3 miljardit krooni ning taimekasvatuse 7 aasta jooksul igal aastal ca 800-1000 mln krooni (EPMI hinnangul).

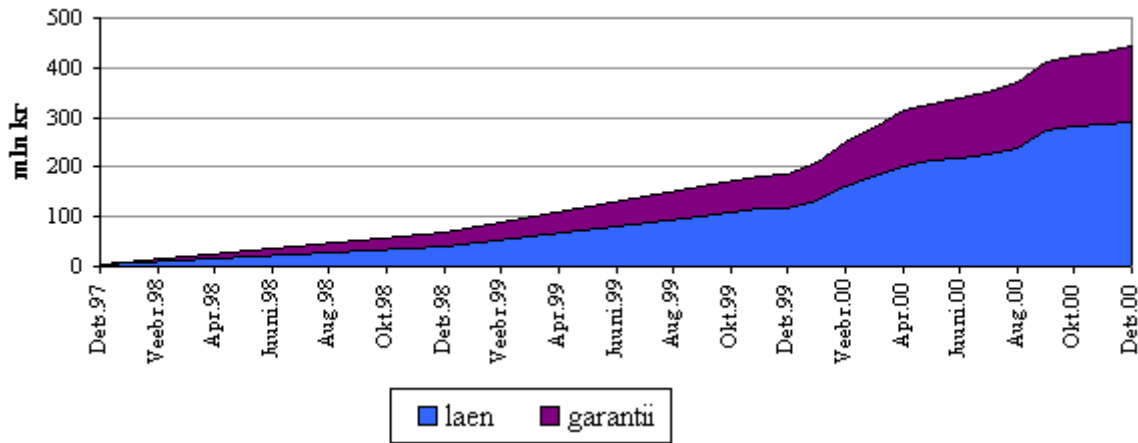
Alates 1991. aastast on Eestis uute traktorite, teraviljakombainide ja teiste põllumajandusmasinate ost aasta-aastalt vähenenud.

	kuni 3 a	4-8 a	9-15 a	üle 15 a
Traktorid	1,3	6,5	26,6	65,6
Teraviljakombainid	1,7	4,3	30,5	63,5

Maaelu Laenude Tagamise Sihtasutuse tegevus

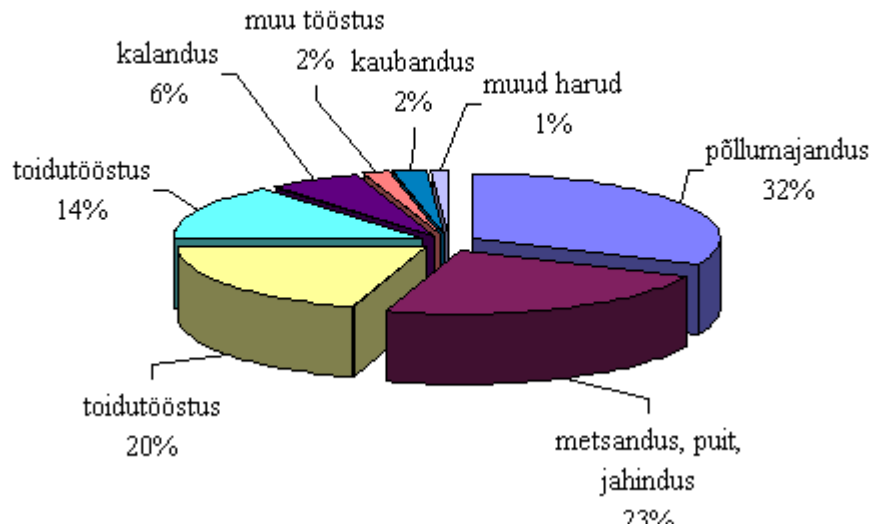
Seoses põllumajanduse madalast intensiivsusest põhjustatud süveneva sissetulekute vähenemisega on 2000. aastal suurenenud nõudlus Maaelu Laenude Tagamise Sihtasutuse^[1] (Garantiifondi) teenuse järele. 2000. aasta jooksul laekunud garantiitaotluste arv oli ca 46% kogu Garantiifondi tegevusaja kestel laekunud taotlustest. Alates Garantiifondi asutamisest 1997. aasta keskel on selle fondi vahendite abil garanteeritud finantseeringuid kokku 292 mln krooni väärtuses, sellest 2000. aastal 159 mln krooni.

Joonis 20. Garantiiga tagatud investeeringud

2000. aasta lõpu seisuga kuulus Garantiifondi tegutsemisaja jooksul garantiiga tagatud finantseeringutest 32% põllumajandussektorisse, 14% toiduainete tööstusele ja 23% metsanduse ja puidutöötlemise sektorisse, 6% teeninduse ja turismi sektorisse.

Joonis 21. Garanteeritud finantseeringute osakaal majandusharudes

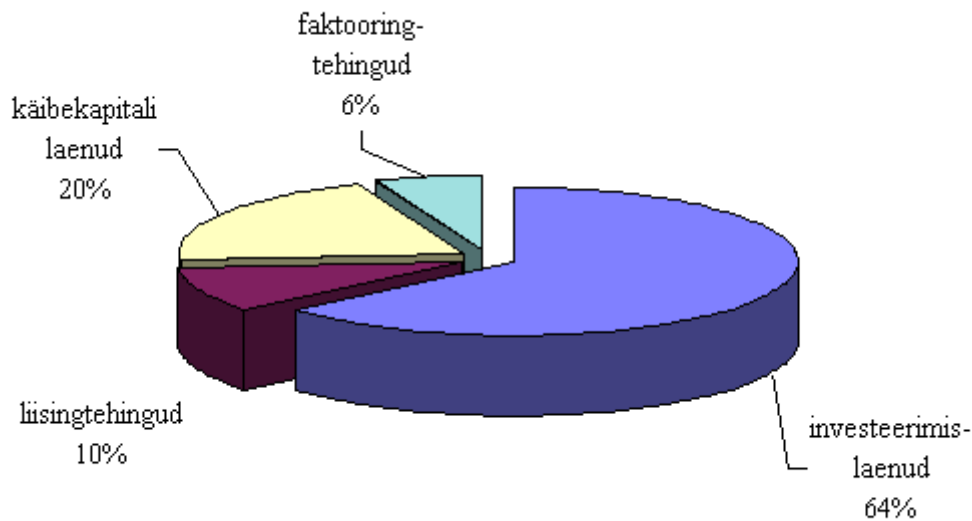

Garantiide andmine põllumajanduslikele laenudele vähenes (51%-lt 1999. aastal 32%-le 2000. aastal) ning muude sektorite osatähtsus suurenes (nt teeninduse osakaal tõusis 1999. aasta 8%-lt 2000. aastal 14%le). Väiksema osakaaluga olid kalandus (2%) ja kaubandus (1%).

Maakonnniti on kõige enam finantseeringuid garanteeritud Pärnu- ja Viljandimaal, tagasihoidlikum Garantiifondi teenuste kasutamine oli Raplomaal.

Enamus (64%) kehtivatest garantiidest on läinud laenude ja liisingfinantseeringute abil tehtud pika-ajaliste investeeringute toetamiseks. Lühiajalised garantiid jagunevad lühiajaliste käibevahendite laenude ning faktooringtehingute vahel.

Joonis 22. Garanteeritud finantseerimisliikide osakaal

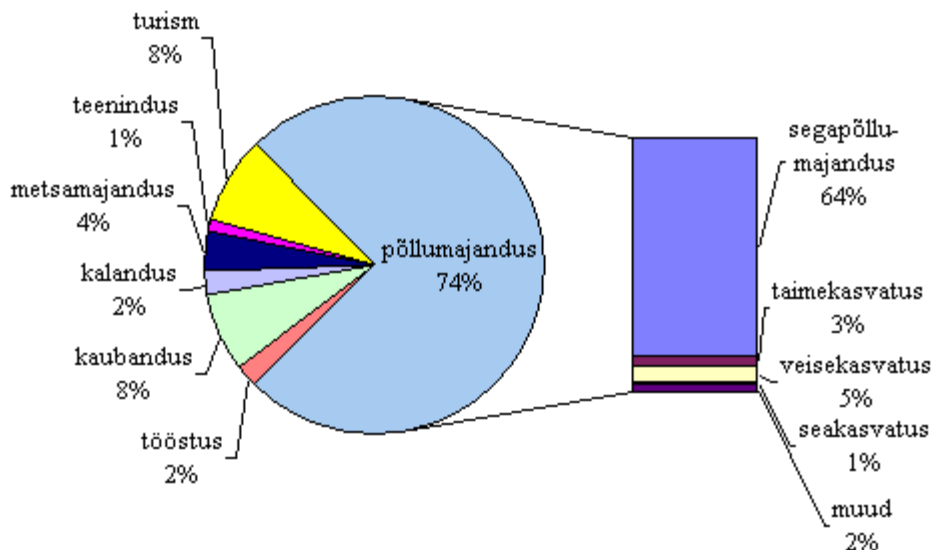
Keskmine garanteeritud finantseeringu suurus oli 930 000 krooni ja keskmine finantseerimisasutusele väljastatud garantii 479 000 krooni. On iseloomulik, et investeeringute tarbeks võõrkapitali laenates on enim garantiid vajanud just väikese ja keskmise suurusega ettevõtted.

Kuni 50 töötajaga ettevõtete finantseeringute garanteerimiseks sõlmitud lepingud moodustavad ca 82% kõigist lepingutest ning ligikaudu 65% garanteeritud investeeringute summast.

Sihtasutuse Põllumajanduse ja Maaelu Krediteerimise Fondi (SPMKF) tegevus 2000. aastal on fond andnud laene kokku 176,8 mln krooni, kusjuures 77,9 mln krooni väljastati pikaajalisi laene ning 101,9 mln krooni ulatuses lühiajalisi laene. Võrreldes eelmise aastaga on laenude summa suurenenud ca 41% ning lühiajaliste laenude summa on kahekordistunud.

Majandusharude lõikes moodustasid enamuse põllumajandussektorile antud laenud (133,7 mln krooni), seejärel turismile (15,3 mln krooni) ning kaubandusele (13,7 mln krooni) antud laenud. Põllumajandussektoris anti laene segapõllumajandusega tegelevatele tootjatele (114,8 mln krooni), veisekasvatajatele (8,2 mln krooni) ning taimekasvatajatele (5,2 mln krooni).

Joonis 22. Väljastatud laenude osakaal majandusharude lõikes

Võrreldes 1999. aastaga on põllumajandussektorile antavate laenude osakaal suurenenud 17,25 protsendipunkti võrra. Kui 2000. aastal oli põllumajandusele eraldatud laenudest suurima osakaaluga segapõllumajandus, siis eelmisel aastal oli esikohal veisekasvatus.

Maakondade lõikes oli fondi pikaajaliste laenude osakaal kõige suurem Järvemaal (17,0 mln krooni), Harjumaal (13,7 mln krooni) ja Saaremaal (9,0 mln krooni).

1.4.3. Põllumajandusettevõtete majanduslik suutlikkus

Põllumajandusettevõtete suutlikkust jätkata senist majandustegevust iseloomustavad peamiselt maksuvõlad.

Maksuameti andmetel oli 1. 01. 2000.aasta seisuga pankrotistunud 55 ettevõtet ja nende maksuvõlg oli kokku 84 mln krooni. 31. 12. 2000. aasta seisuga oli pankrotistunud 82 ettevõtet ja nende maksuvõlg oli kokku 134,8 mln krooni.

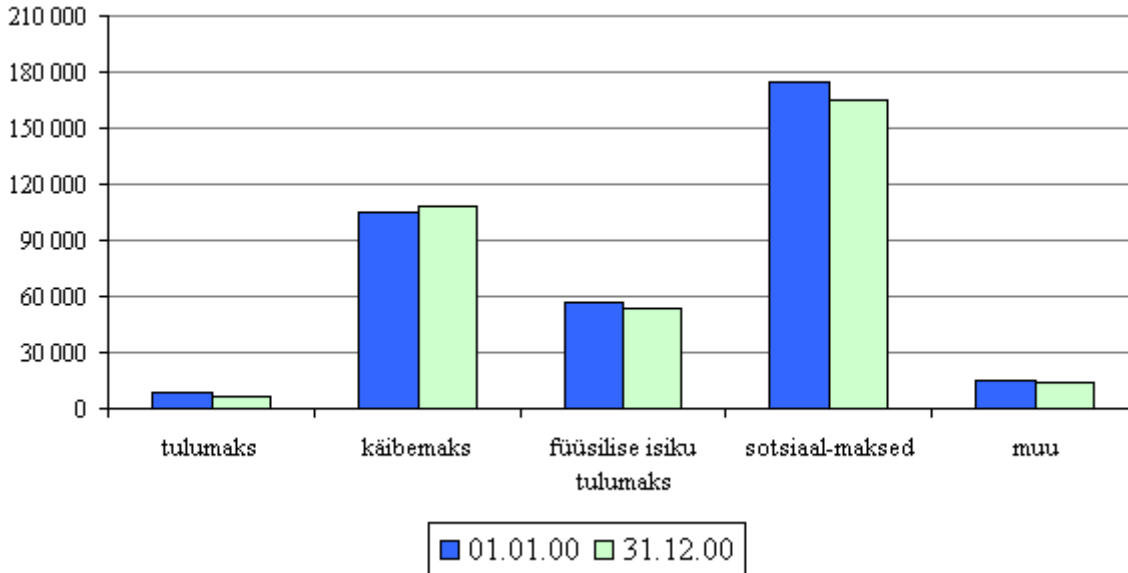
Üldine maksevõlgnevus oli aasta alguse seisuga koos pankrotistunud ettevõtete võlgadega 358,5 mln krooni ja aasta lõpu seisuga 347,5mln krooni.

Kogu maksuvõlgnevusest 93% oli ettevõtetel, mille osatähtsus kogu ettevõtete arvust oli 20%.

Aasta jooksul maksuvõlglaste arv suurenes, kuid üldine võlakoormus vähenes. Aasta lõpuks oli 1117 maksuvõlglastest ettevõtet ja talu. Kõige suurema osatähtsusega on sotsiaalmaksete maksuvõlad, mis moodustavad koguvõlgnevusest nii aasta algul kui ka aasta lõpus veidi alla 50%. Järgneb käibemaksu maksuvõlg, mille osatähtsus on ligi 30%. Füüsilise isiku tulumaks moodustab veidi üle 15%. Ettevõtte tulumaksu ja muude maksuvõlgade osatähtsus on väiksem.

Ettevõtete maksuvõlg kokku on võrreldes aasta algusega vähenenud 11,0 mln krooni ehk 3,1%. Ettevõtete tulumaksu maksuvõlg vähenes 22,5%, füüsilise isiku tulumaksu maksuvõlg 5,1%, sotsiaalmaksete maksuvõlg 5,2% ja muud maksuvõlad 5,7%. Suurenenud on käibemaksu maksuvõlg 3,5% võrra.

Joonis 23. Põllumajandusettevõtete maksuvõlad, 1. jaanuar 2000, 31. detsember 2000 (tuh krooni)

Füüsilisest isikust ettevõtjatest (FIE) maksuvõlgaseid oli Maksuameti andmetel 31. detsembri 2000 seisuga 3004. Nende võlg koos intressidega moodustas kokku 20,3 mln krooni, sellest võla osa oli 12,7 mln krooni ja intresside osa 7,6 mln krooni.

1.5. Toetus põllumajandustootjatele

Senikehtinud põllumajandussaaduste ja -toodete turu korraldamise seaduse (1995) alusel lepiti kokku toetuste määramise alustes ja toetuse liikide vahelistes proportsioonides Vabariigi Valitsuse ja põllumajandustootjate esindajate vahelistel läbirääkimistel.

2000. aasta riigieelarves oli põllumajandustootjate ja maaelu toetamiseks erinevate programmide ja toetuste kogusummas eraldatud 478,8 mln krooni, sealhulgas riiklikeks otsetoetusteks eraldati vastavalt 2000. aasta riigieelarvele põllumajandustootjatele toetuseks 236 435 000 krooni. Arvestades 01.01.2000 kasutamata jääki ning 2000. aasta riigieelarve muutmise seadust, suurendati seda summat 240 014 460 kroonini. Vastava summa jagunemine erinevate toetusliikide vahel, mis kinnitati 22. augustil 2000. a põllumajandusministri poolt, on toodud alljärgnevas tabelis. Põllumajandussaaduste ja -toodete turu korraldamise seaduse (1995) alusel võttis Vabariigi Valitsus vastu määrused riiklike otsete toetuste maksmise korra kohta: 15.veebruaril 2000. a määruse nr 49 2000. aastal põllumajandussaaduste tootjatele piimalehma riikliku otsete toetuse maksmise kord ja 31. mail 2000 nr 178 põllumajandussaaduste tootjatele 2000. aastal riiklike otsete toetuste maksmise kord, millised sätestasid kriteeriumid toetuse taotlejatele, taotlejate esitamise, läbivaatamise ja maksmise korra. Kõigi toetusteliikide kohta kehtis nõue, et taotlejal ei võinud olla korras sätestatud tähtaegadel riiklike maksude maksuvõlgasid või maksude maksuvõlgade tasumine oli ajatamata.

Tabel 18. Toetus põllumajandustootjatele 2000. aastal

Toetuse liik	1999. a kroonides	2000. a kroonides
--------------	-------------------	-------------------

Piimalehma riiklik otsetoetus	88 650 000	112 403 230
Tera- ja kaunvilja ning rapsi, rüpsi ja seemnelina kasvatamise riiklik otsetoetus	139 300 000	102 182 230
Mahepõllumajanduslikule tootmisviisile ülemineku või mahepõllumajandusliku tootmisviisi riiklik otsetoetus	-	3 900 000
Ute ja kitse kasvatamise riiklik otsetoetus	1 970 000	2 095 000
Noor- ja lihaveise kasvatamise otsetoetus	6 333 000	-
Emise kasvatamise otsetoetus	2 955 000	-
Sertifitseeritud seemnekartuli kasvatamise riiklik otsetoetus	-	500 000
Sertifitseeritud heinaseemne kasvatamise riiklik otsetoetus	-	1 500 000
Põllumajandusmaa lupjamise riiklik otsetoetus	17 200 000	14 800 000
Nõuandetoetus	1 540 000	1 540 000
Põllumajanduskindlustustoetus	600 000	594 000
Eesti maakarja tõugu lehma kasvatamise riiklik otsetoetus	-	500 000
KOKKU	258 548 000	240 014 460

Piimalehma riiklik otsetoetus

Toetust võis kinnitatud korra järgi taotleda põllumajandussaaduste tootja, kelle piimalehmad olid 1. jaanuari 2000. a seisuga jõudluskontrolli all. Riigieelarve vahenditest eraldati piimalehma toetuseks 112 403 230 krooni. Toetused maksti välja taotleja arvele 6. aprillil 2000. a. Ühe aastalehma kohta maksti toetuseks 1064,75 krooni ning toetust sai 2790 taotlejat aastalehmade koguarvuga 105 567. Võrreldes 1999. aastaga oli toetus looma kohta 22% ning toetust saanud tootjatel lehmade koguarv 3,9%.

Tabel 19. Piimalehma karja struktuur võrreldes 1999. aastaga

Piimalehmade arv	1999 lehmade arv	2000 lehmade arv	Muutus (%)	2000. a struktuur (%)
1...4	1457	2090	43,4	2,0
5...10	6872	6769	-1,5	6,4
10...20	6087	6429	5,6	6,1
21...30	2776	3418	23,1	3,2
31...40	1390	1718	23,6	1,6
41...50	954	1087	13,9	1,0
51...100	7038	7478	6,3	7,1
101...200	16780	18625	11,0	17,6
201...300	14378	14101	-1,9	13,4
üle 300	43909	43852	-0,1	41,5
Kokku	101641	105567	3,9	100,0

2000. aastal taotlesid piimalehma toetust kõige enam talud, kellel oli karjas 1-9 lehma (59%). Kõige väiksem toetuste saajate arv oli grupis, kes kasvatasid 50-90 lehma. Põhilise osa toetustest saavad suurtootjad, kelle karjades oli üle 200 lehma. Nende kasutuses oli ka suurem osa taotlejate maadest (47%) ning nad kasutasid enim tööjõudu (58% kogu tööjõust oli rakendatud selle grupi tootjate poolt).

Keskmiselt oli ühel toetuse saanud tootjal 38 aastalehma. Füüsilistest isikutest ettevõtjatel oli keskmiseks lehmade arvuks 11 ja juriidilistest isikutest ettevõtjatel 236 aastalehma.

Tera- ja kaunvilja ning rapsi, rüpsi ja seemnelina kasvatamise riiklik otsetoetus

Teraviljatoetust võis taotleda tootja, kes kasvatas teravilja vähemalt 5 ha-l. Teraviljatoetust ei makstud juhul kui põldude umbrohtumus oli enam kui 15%. Teraviljatoetuse summad kanti taotleja arvele 14. septembriks 2000. a.

Toetus	1999 a mln kr	2000 a mln kr	1999 toetus ha kohta kroonides	2000 toetus ha kohta kroonides
Teravilja toetus	139,3	102,18	495,17	359,28

2000. aastal maksti tera- ja kaunvilja, rapsi, rüpsi ja seemnelina otsetoetusteks 102,2 mln krooni. Hektari kohta maksti toetust 359,28 krooni ja toetust sai 6 438 teraviljakasvatajat teravilja kogupinnaga 274 620,3 ha-l. Toetuse taotlejatel (füüsilistel isikutel) on keskmine teraviljapind suurenenud võrreldes möödunud aastaga 10% võrra (17,2 ha-lt 1999. aastal 18,9 ha-ni 2000. aastal). Äriühingutel oli 2000. aastal keskmine teraviljakasvatuspind 249 ha, mis võrreldes 1999. aasta 238,8 ha-ga tähendab 4%-list suurenemist.

Tuulekaera leviku piiramise abinõuna vähendati 2000. aastal toetuse suurust 10% võrra pindadel, kus seda esines (1999. a 5%). Taotlejate avalduste ja kontrolli tulemuste põhjal leidub tuulekaera 8,5%-l taotletavast maast ehk 24199,2 ha-l. Kõige rohkem tuulekaeraga umbrohtunud põlde oli Lääne-Virumaal 24,2% ja kõige vähem 0,2% Võru- ja Hiiumaal.

2000. a maksti 25% kõrgemat toetust sertifitseeritud seemnega külvatud põldudele. Kokku külvati sertifitseeritud seemet 52 919,4 hektarit, seega 19% taotlust saanud maast. Kultuuridest oli suurim sertifitseeritud seemnega külvatud pindade osakaal rapsil - 45,6%.

Mahepõllumajanduslikule tootmisviisile ülemineku või mahepõllumajandusliku tootmisviisi riiklik otsetoetus

Mahepõllumajandustoetust võis taotleda tootja, kellele oli antud mahemärgi kasutusluba või kes oli tunnistanud mahemärgi kasutuslubade väljaandmise õigust omava isiku poolt mahetootmisele ülemineku perioodis olevaks. Mahepõllumajandustoetuse arvatamisel korrutati köögiviljakultuuride, kultuuris kasvatatavate ravim- ja maitsetaimede ning puuvilja- ja marjakultuuride kasvatamiseks kasutatava maa hektarite arv 5-ga. Mahepõllumajandustoetuse summa kanti toetusesaaja kontole 15. oktoobriks 2000. a.

Mahepõllumajandustoetust maksti 2000. aastal esmakordselt ja selle eesmärk oli soodustada keskkonda säästva põllumajanduse arengut. Mahepõllumajandustoetust said taotleda Eesti Biodünaamilise Ühingu või Kagu-Eesti BIOS poolt välja antud mahemärgi omanikud, samuti põllumehed, kes hiljemalt sel kevadel alustasid mahepõllumajanduslikule tootmisviisile

ülemineku kaheaastast perioodi ja on esitanud mahemärgi saamise taotluse. Mahepõllumajandustoetust taotles 210 tootjat mahepõllumajanduslike kultuuride kogupinnaga 9 775 ha. Toetust sai 180 ettevõtet üldpinnaga 8 824 ha, mis teeb toetuse suuruseks 441.98 krooni ha kohta.

Tabel 20. Mahekultuuride kasvupinnad tootjate ja maakondade kaupa (ha)

Maakond	Mahepõllumajanduslikule tootmisviisile üle minevad tootjad			Mahepõllumajandusliku tootmisviisiga tootjad			Kokku ha
	toetuse saajate arv	ha	% maakonna kogupinnast	toetuse saajate arv	ha	% maakonna kogupinnast	
Harju	4	535,8	37%	1	926,8	63%	1462,6
Hiiu	1	1,2	0%	1	390,1	100%	391,3
Jõgeva	2	63,0	100%	0	0	0	63,0
Järva	3	328,3	100%	0	0	0	328,3
Lääne	8	177,1	31%	8	394,4	69%	571,5
Lääne-Viru	2	40,9	100%	0	0	0	40,9
Põlva	36	1042,1	89%	10	123,8	11%	1165,9
Pärnu	2	89,8	55%	3	72,7	45%	162,5
Rapla	4	76,7	24%	3	236,8	76%	313,5
Saare	6	193,7	47%	9	217,8	53%	411,5
Tartu	21	1163,1	93%	1	85,6	7%	1248,7
Valga	11	237,2	47%	5	268,0	53%	505,2
Viljandi	5	221,1	41%	5	322,8	59%	543,9
Võru	19	445,7	41%	10	629,8	59%	1075,5
Kokku	124	4615,7	56%	56	3668,6	44%	8284,3

Ute ja kitse kasvatamise riiklik otsetoetus

Utetoetust võis taotleda tootja, kellele kuulus vähemalt kolm poeginud utte või kitse ja kes olid 1. juuni 2000. a seisuga nõuetekohaselt märgistatud. Utetoetuse summa kanti 7. augustiks 2000. a toetuse saaja kontole.

Utetoetuseks eraldati riigieelarve vahenditest 2 095 000 krooni. Ühe looma kohta maksti toetuseks 168,66 krooni ja toetust sai 1 383 loomaomaniku uttede ja kitsede koguarvuga 12 421. Võrreldes eelneva aastaga oli mõnevõrra suurenenud toetuse kogusumma, kuid seoses toetuse taotlejate arvukuse olulise kasvuga vähenes toetus looma kohta ligi poole võrra (289,54 kr 1999. aastal).

Sertifitseeritud seemnekartuli kasvatamise riiklik otsetoetus

Seemnekartulitoetust võis taotleda tootja, kelle seemnekartuli põld oli 1999. aastal põldtunnustatud ja sellelt koristatud seemnekartul oli sertifitseeritud ning kelle seemnekartuli saagikus hektari kohta oli Taimetoodangu Inspeksiooni andmetel vähemalt 5 tonni. Seemnekartulitoetuse summa kanti 4. augustiks 2000. a toetusesaaja kontole.

Seemnekartuli otsetoetuse suuruseks määrati 8 111.61 krooni ühe tunnustatud hektari kohta. Seemnekartuli otsetoetuse taotlusi laekus kokku 17. Otsetoetuste taotlusi ja keskmist saagikust arvesse võttes ilmneb, et sertifitseeritud seemnekartulit jätkus tänava 61,6 hektarile, seega ainult 9,3% kartulipinnale. Kuna sertifitseeritud seemne kasutamise laiendamiseks ja seemnekartuli viljelemise oluliseks parandamiseks (taimehaiguste vähendamine, saagikuse tõus ja kvaliteedi parandamine jm) napib rahalisi

vahendeid, soodustab otsetoetuste maksmine põllumajandustootjaile kvaliteetse seemnekartuli tootmise laiendamist, mille tulemusel paraneb järgnevatel aastatel toidukartuli kvaliteet ja selle tulemusena ka inimeste tervis.

Sertifitseeritud heinaseemne kasvatamise riiklik otsetoetus

Heinaseemnetoetust võis taotleda tootja, kelle heinaseemne põld oli 1999. aastal põldtunnustatud ja sellelt koristatud heinaseeme sertifitseeritud ning kelle heinaseemne saagikus hektari kohta oli Taimetoodangu Inspektsiooni andmetel vastavuses toetuste maksmise korras ettenähtud saagikusele või sellest suurem. PRIA kandis 4. augustiks 2000. a heinaseemnetoetuse toetusesaaja kontole.

Heinaseemne otsetoetuse suuruseks määrati 6 593,69 krooni ühe tunnustatud hektari kohta. PRIA andmetel oli füüsilisi isikuid 4 ja äriühingutesse kuuluvaid 14. Sertifitseeritud heinaseemnete pind moodustas kokku 227,5 ha, sellest 23,7 ha kuulus füüsilistele isikutele ja 203,8 ha äriühingutele.

Põllumajandusmaa lupjamise riiklik otsetoetus

Toetusega kaeti osaliselt põllumajandussaaduste tootja poolt mulla füüsikaliste ja keemiliste omaduste ja bioloogilise seisundi parandamiseks, taimede kasvu soodustamiseks ja kvaliteedi parandamiseks riiklikku väetiste registrisse kantud meliorandiga (laotamise normiga 5 t/ha füüsilises kaalus) väetamise ehk lupjamise maksumus. Lupjamise maksumuseks loeti meliorandi ostmiseks, veoks ja laotamiseks tehtud kulutused, mille maksumus 1 ha kohta ei ületanud 10% lubjatava maa asukohajärgse maakonna 1 ha lupjamistööde keskmist maksumust 1999. aastal (piirkondliku maaparandusbüroo andmetel).

Toetust võib taotleda õiguslikul alusel maad kasutav põllumajandussaaduste tootja, kelle kasutatava põllumaa mulla happesus (pHKCL) on asukohajärgse piirkondliku maaparandusbüroo andmetel kuni 6,0. Taotleja ei ole eelnenud 4 aasta jooksul põllumaa lupjamiseks toetust saanud ning on sõlminud lupjamistööde tegijaga lepingu ja tasunud enne tööde alustamist 150 krooni lubjatava maa ha kohta.

2000. aastal eraldati põllumajandusmaa happeliste muldade lupjamiseks riigieelarve vahenditest 14 800 000 krooni. Seisuga 1. oktoober 2000 oli toetusteks välja makstud 10 442 100 krooni, 9 477,2 hektari põllumajandusliku maa lupjamiseks. Keskmiselt maksti lupjamise toetust 1 102 krooni hektari kohta. Kõige enam lubjati happelisi muldasid Viljandi maakonnas ning kõige vähem Saare maakonnas.

Nõuandetoetus

Vastavalt ettevõtluse riikliku toetamise seadusele (1994) on nõuandetoetus rahaline toetus, millega osaliselt kaetakse nõuandeteenuse osutajale ettevõtja tegevuse efektiivistamiseks või toodangu kvaliteedi parandamiseks antud nõuandeteenusele tehtud kulutused. Nõuandetoetusega hüvitatakse kuni 85% nõuandeteenusele tehtud kulutustest.

Nõuandetoetust antakse Eestis registrisse kantud füüsilisest isikust ettevõtjale või äriühingule, kelle ettevõtetes töötab kokku kuni 80 inimest ning kelle aasta netokäive ei ületa 100 mln krooni ning kellel pole tütarettevõtteid.

2000. aastal eraldati riigieelarve vahenditest nõuandetoetuseks 1 540 000 krooni. Seisuga 30. september 2000 oli toetusteks välja makstud 905 520 krooni. Nõustamise keskmine tunnitasu oli 2000. aastal 159,36 krooni, kusjuures nõustamisteenust oli osutatud septembri lõpuga 23 885 tunni ulatuses.

Põllumajanduskindlustustoetus

Vastavalt ettevõtjate riikliku toetamise seadusele on kindlustustoetus rahaline toetus, millega hüvitatakse osaliselt põllumajandustootja poolt põllumajanduskultuuride, produktiivloomade või kalakasvatuse kindlustamiseks tehtud kulutused. Kindlustustoetust antakse Eestis registrisse kantud füüsilisest isikust ettevõtjale või äriühingule, kelle ettevõtetes töötab kokku kuni 80 inimest ning kelle aasta netokäive ei ületa 100 mln krooni ning kellel pole tüürettevõtteid. Kindlustustoetust antakse kuni 40% kindlustusmaksest. Kindlustustoetust makstakse põllumajandustootjast kindlustusvõtjale, kes on sõlminud tema poolt valitud kindlustusandjaga põllumajanduskultuuride, produktiivloomade või kalakasvatuse kindlustuslepingu.

Käesoleva aasta eelarves oli kindlustustoetuseks ette nähtud 1,9 mln krooni. Kokku esitati 19. juuniks 2000. a 171 kindlustustoetuse taotlust, neist 137 taotlust oli loomakindlustuse kohta ja 34 saagikindlustuse kohta.

Eesti maakarja tõugu lehma kasvatamise riiklik otsetoetus

Maakarjatoetust võis taotleda tootja, kellele kuuluvad eesti maakarja tõugu lehmad olid 1. septembri 2000. a seisuga nõuetekohaselt märgistatud.

2000. aastal maksti eesti maakarja tõugu lehma kasvatamise toetuseks 499 996,80 krooni. Toetuse suuruseks kujunes 1035,19 krooni looma kohta. Toetust maksti 134-le tootjale, kellel oli registreeritud kokku 483 maakarja lehma. Kõige rohkem toetuse saajaid (58 tootjat) oli Pärnu maakonnas, kes said toetust ühtekokku 252-le loomale.

Rahuldamata taotlustest

Põllumajandusministeerium moodustas esitatud taotluste läbivaatamiseks komisjonid. Kuigi komisjonide liikmed arvasid, et põllumajandustootjate üldine informeerituse tase on oluliselt paranenud, leiti ka tüüpilisi puudusi, miks mitmed taotlejad toetusest ilma jäid.

Tabel 21. Taotluste rahuldamine.

Riikliku otsese toetuse liik	Esitatud taotluste arv	Rahuldatud taotluste arv
Piimalehma toetus	2826	2790
Teraviljatoetus	6525	6438
Sertifitseeritud heinaseemne kasvatamise toetus	21	18
Sertifitseeritud kartuliseemne kasvatamise toetus	17	16
Ute või kitse toetus	1440	1383
Eesti maakarja lehma toetus	170	134
Mahepõllumajandustoetus	210	180

Tüüpilisemad puudused ja probleemid:

- taimekasvatuses jäid mõned taotlused rahuldamata seoses ettenähtust madalama saagikuse või suurema tuulekaeraga umbrohtumisega;
- taotluste esitamisega hilinemine;
- riigimaksude tasumise tõestamine;

- loomade olemasolu vastavus registri andmetega.

2001. aastal on kavas toetuste korra täpsustamisel ning ministeeriumi, PRIA, maksuameti töö tõhustamine vastastikuse info korraldamisel.

Kokkuvõte

Põllumajandussektori üldine kasumlikkus on viimasel aastatel vähenenud. Taandarengu põhjusteks on kohanemiskasused, struktuursed muutused ja nõudluse vähenemine põllumajandussaaduste järgi, mille tagajärjeks on põllumajandustoodete tootmismahtude ja ettevõtete sissetulekute vähenemine. Ettevõtete nõrk ostujõud, vaeginvesteeringud ja madal tootmise intensiivsus põhjustavad omakorda madalat kasumlikkust.

Sektori madala tulutaseme tõttu on keskmine brutopalk põllumajanduses oluliselt madalam Eesti keskmisest brutopalgast, kuigi sektorisiselt see võrreldes eelmise aastaga tõusis. Ettevõtete investeeringud põhivarasse suurenesid võrreldes eelmise aastaga ca 2 korda. Siiski tehti investeeringuid põllumajandusse SKP suhtes 2,5 korda vähem kui riigis keskmiselt ja samavõrra vähem kui Eesti põllumajandusettevõtete sarnase struktuuriga riikides. Põllumajandussektori rasket majanduslikku olukorda on leevendanud riigieelarvest põllumajandustootjatele eraldatud otsetoetused.

Taimekasvatuse valdkonnas on toimunud 2000. aastal mitmeid huvitavaid arenguid. Alustati biodiiselkütuse katsetootmist. Kavandamisel on teraviljast biolaguneva plastiku tootmise tehase ehitamine Põlvasse. Alustati teravilja täppisviljeluse süsteemi ja integreeritud taimekaitsealase arvutinõustamise süsteemi evitamist.